

CAMPRODON

El terme municipal de Camprodon és el segon més extens de la comarca del Ripollès (després del de les Lloses), amb un territori que inclou els antics municipis de Freixenet de Camprodon, Cavallera, Beget i Bolòs, així com una part del de Llanars. S'hi accedeix fàcilment per la carretera C-38, que va de Sant Joan de les Abadesses fins a Camprodon, passant pel municipi de Sant Pau de Segúries.

L'església del monestir benedictí de Sant Pere de Camprodon, una de les joies arquitectòniques de la zona, es va edificar en la vall antigament anomenada de Llandrius o *Landarense*, que amb el temps acabaria adoptant el nom de l'antic cenobi. Un cop consagrada, l'any 904, va ser el nucli a partir del qual es generaria la població actual, la parròquia de la qual ja apareix esmentada en documents en el segle X. Entre els atractius més destacats del lloc hi ha el conegut pont romànic, que actualment és un reclam turístic. Avui dia el turisme és la font de riquesa més rellevant del municipi, però històricament la indústria ramadera, així com la tèxtil i de la fusta, tenien una importància vital.

Text: MBG

Monestir de Sant Pere

LA HISTÒRIA DEL MONESTIR de Sant Pere de Camprodon comença el 27 de novembre de l'any 904, data de la consagració d'una primera església per part del bisbe de Girona Servusdei (*In nomine Domini Dei eterni, sub anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCC IIII indicione VII ipsa die V kalendas decembris, anno V regnante Karulo rege, filio Leudevici, veniens vir reverentissimus Servus Dei, sedis Gerundensis gratia Dei episcopus ad consecrandam ecclesiam quae est sita in pago Bisuldunense in honore Sancti Petri in locum que dicitur Camporotundo*). El bisbe consagrava l'església situada al *pagus* de Besalú a petició de Sunyer, un seglar establert a Camprodon, i del prevere Bonesind, que van donar dos camps situats a la Pisona i a la vil·la Plàcid. Malgrat això, la donació més important va ser la del bisbe, que concedia a l'església els delmes i primícies dels pobles de Tabulat, Pujafrencó, Magrinyà, Freixenet, Segúries, Creixenturri i Pradella.

En aquesta petita església situada a la vall *Landarense*, en el lloc conegut com a *Camporotundo*, el comte Guifré II de Besalú va establir entre els anys 948 i 950 una comunitat de monjos que observaven la regla de sant Benet. Poc després (3 de febrer de 952), el comte obtenia del rei franc Lluís IV un precepte de confirmació de béns i immunitat per al nou cenobi, en què es confirmen les seves possessions inicials. Després de rebre el permís reial, el comte va construir el monestir, va reunir els monjos i, a petició dels religiosos, va nomenar Laufred abat, beneït en el càrrec pel bisbe Gotmar de Girona. D'aquesta manera seguia els passos del seu avi, el comte Guifré el Pilós, promotor dels altres dos grans monestirs de

la zona, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses, situats a pocs quilòmetres.

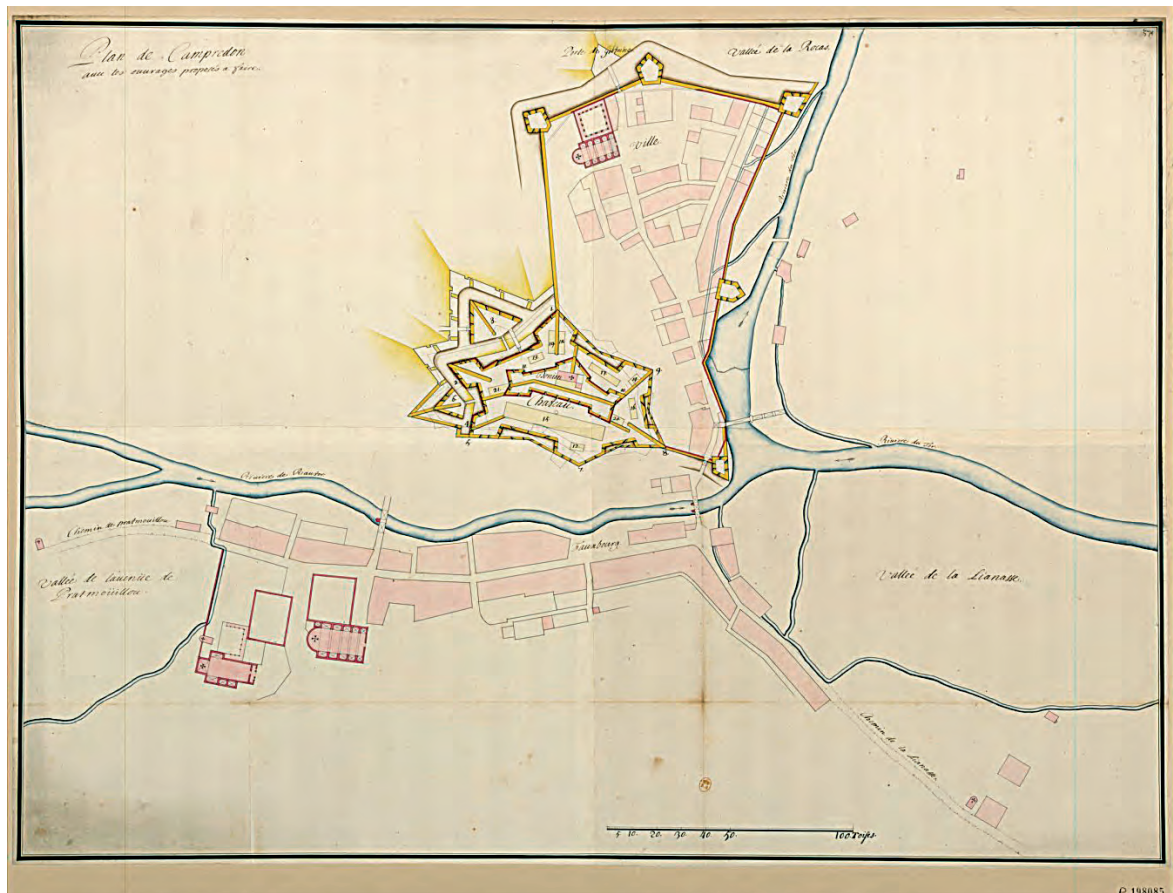
Segons un document posterior, de l'any 962, per dur a terme la fundació del monestir el comte Guifré II va obtenir la propietat de l'església de Sant Pere de Camprodon mitjançant la permuta amb el bisbe Gotmar, a canvi de mil sous i diversos alous que tenia a Figueres i al comtat de Besalú. El text també recorda que, després de la mort del comte Guifré, en un moment en què el cenobi no tenia abat des de feia set anys per la marxa de Laufred en pelegrinatge —suposadament a Terra Santa—, la comunitat va demanar al comte Sunifred, germà del difunt, que els proporcionés un nou abat. El comte i el bisbe Arnulf de Girona, amb el consentiment dels monjos, van nomenar Teodoric abat del cenobi.

Sota la protecció dels comtes de Besalú, el monestir va guanyar un gran protagonisme en l'últim quart del segle X, gràcies a donacions com les del comte-bisbe Miró de Besalú (965-984), que no només va proporcionar béns al monestir, sinó que l'any 974 va participar en la donació del quart abat del cenobi, Dodó. Posteriorment, una butlla del mes de gener de l'any 1017 adreçada a l'abat Bonfill confirma les propietats del monestir, la lliure elecció de l'abat, la facultat de dirigir-se a qualsevol bisbe per obtenir l'ordenació dels seus clergues i la plena protecció papal davant qualsevol autoritat laica o religiosa.

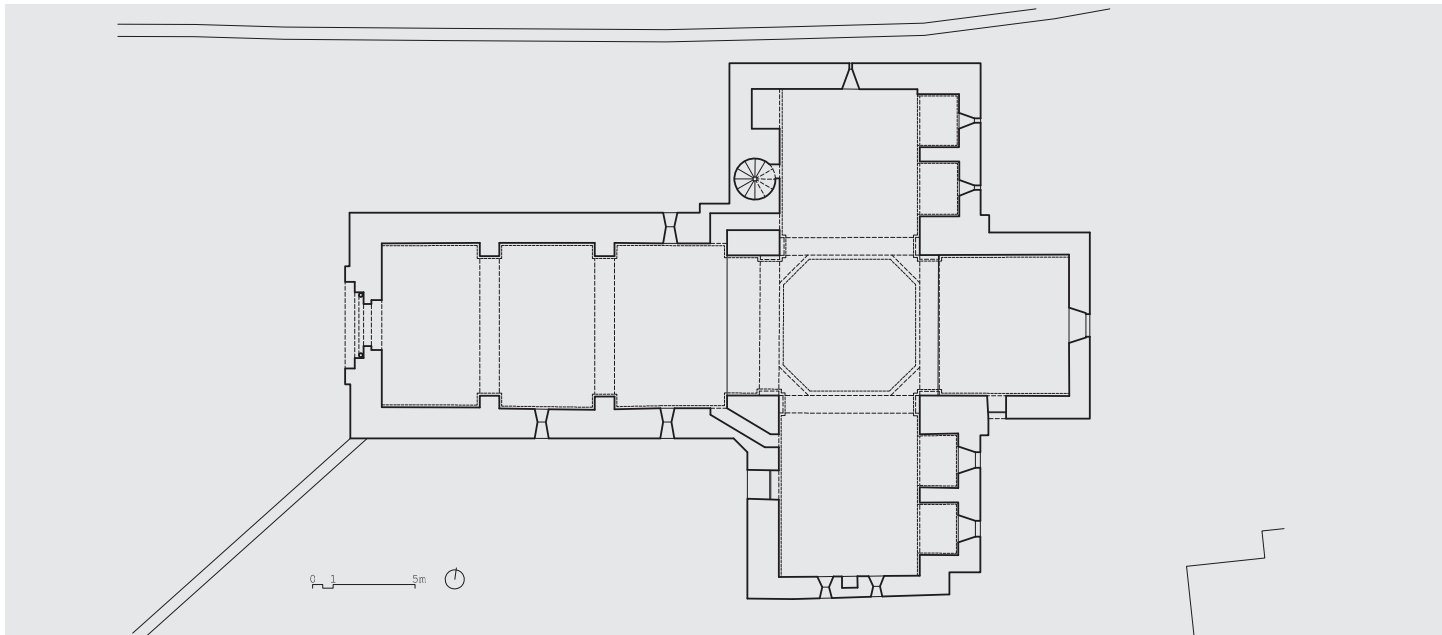
A partir de l'any 1078, el monestir de Sant Pere de Camprodon es va unir a Moissac, membre de la congregació de Cluny, un vincle que va continuar fins a l'any 1592. Cal

Vista general del conjunt

Plànol de la vila de Camprodon del 1689 (Bibliothèque nationale de France). A sota a l'esquerra: planta de l'església monàstica de Sant Pere, el claustre i la petita capella primitiva

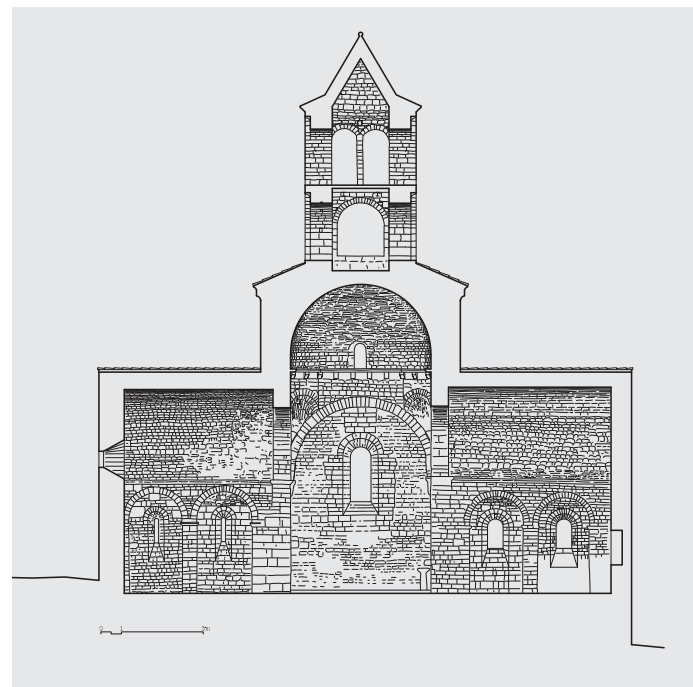

Planta

Alçat oest

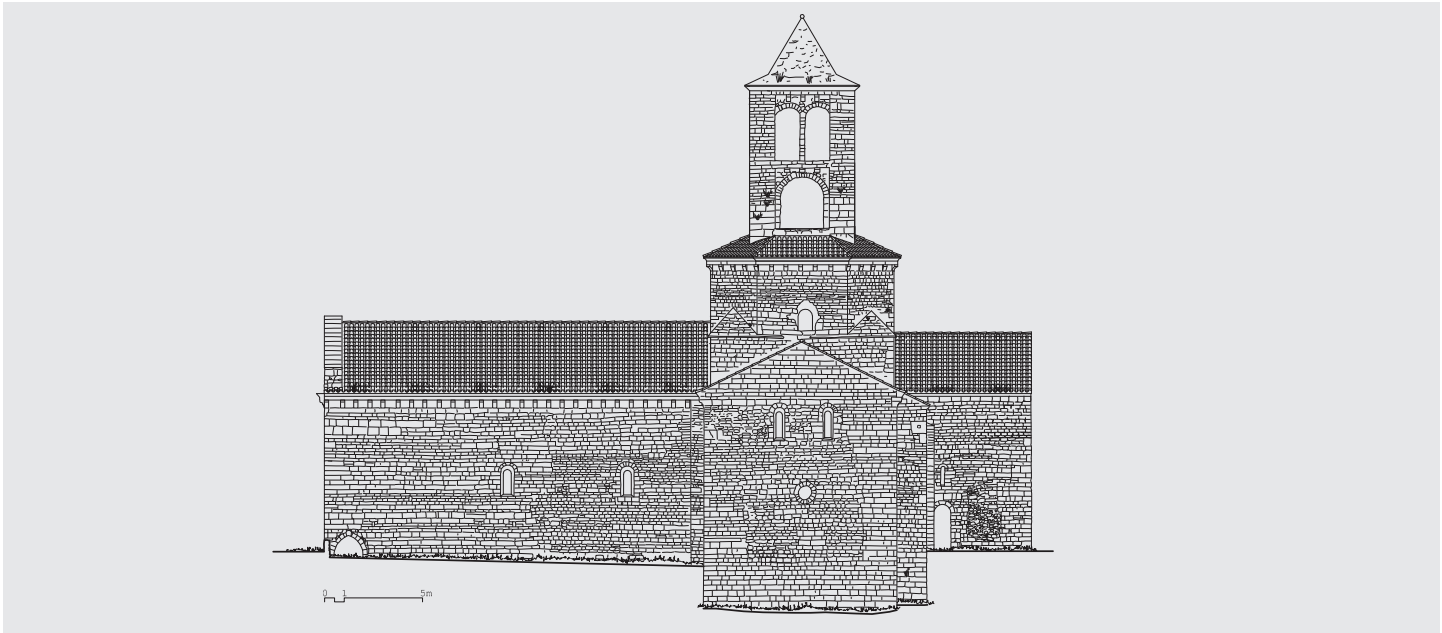

Secció transversal

contextualitzar la subjecció a Moissac en el marc de les annexions de monestirs i abadies catalanes a grans establiments benedictins llenguadocians i provençals que va tenir lloc durant els últims decennis del segle XI i els primers anys del segle següent. L'any 1077 el comte Bernat II de Besalú va acollir la celebració d'un concili de bisbes a Besalú que va suposar la introducció de la reforma i la reorganització dels monestirs d'aquella demarcació. A conseqüència d'això, i per desig del

papa Gregori VII i del seu llegat Hug Càndid, va començar la política d'adhesió de diversos monestirs dels seus comtats a grans abadies ultrapirinenques. D'aquesta manera, grans centres eclesiàstics que havien patit els efectes de la reforma gregoriana com Moissac, Saint-Pons-de-Thomières, Lagrasse o Saint-Victor de Marsella vetllarien pel compliment de la regla i els preceptes de la reforma a les filials catalanes. El 1078 es van annexonar a Moissac: Sant Pere de Camprodon, Santa

Alçat sud

Maria d'Arles i Sant Pau de Fenollet; Sant Esteve de Banyoles, Sant Joan de les Abadesses, Santa Maria de Ripoll i Sant Pere de Besalú van quedar subordinades a Saint-Victor de Marsella; a Lagrasse se sotmetrien el Sant Sepulcre de Palera, Sant Andreu de Sureda, Sant Martí del Canigó, Sant Feliu de Guíxols i Sant Pere de Galligants.

En el cas de Camprodon, el vincle de parentesc entre l'abat de Moissac, Hernand, i el comte Bernat II de Besalú, podria haver influït en la subordinació a l'abadia francesa. Tal com va demostrar J. Miret i Sans, les relacions entre els dos cenobis sovint van ser tenses ja que, en seguir l'actitud d'altres cases catalanes, el cenobi es va oposar a Moissac en alguns temes, i fins i tot va elegir abats sense l'autorització de l'abadia francesa (és el cas de Bernat Desbac, elegit el 1237, i de l'abat Pere de Corts, dos anys més tard). Malgrat que l'última visita documentada dels delegats de Moissac data del 1460, el monestir de Sant Pere de Camprodon no va obtenir la plena independència fins al 1592, quan va ser reconeguda pel papa Climent VIII. Aleshores el monestir va passar a formar part de la Congregació Claustral Tarraconense, cosa que no va ajudar a millorar la situació precària en què es trobava. Segons una visita dels delegats de la Congregació Claustral de l'any 1665, la comunitat la formaven l'abat i vuit monjos, alguns dels quals vivien fora del monestir i disposaven de rendes pròpies i de béns particulars.

Durant el segle XVII, el cenobi va ser saquejat per l'exèrcit francès (anys 1654 i 1689) i convertit en residència dels caporals i soldats gals. Antoni Pladevall recorda que el conjunt ja havia estat víctima d'un saqueig a mans dels francesos el 1470, quan van usurpar l'arqueta i les relíquies de sant Palladi (actualment a l'església de Santa Maria de Camprodon),

sant protector del monestir, així com una santa espina. L'any 1835 es va produir l'exclaustració que va posar fi a la vida monàstica i el conjunt va ser desmantellat pels veïns del poble. A partir de l'exclaustració i fins a l'any 1938, el claustre i les dependències monacals van desaparèixer a causa de la urbanització del sector sud del conjunt. Els arquitectes Elies Rogent, Francesc de Paula Villar i A. Serrallach primer (entre els anys 1875 i 1896), i Jeroni Martorell més tard (1932-1938), van ser els encarregats de dur a terme les primeres restauracions de l'edifici, que en aquell moment es trobava en un pèssim estat de conservació.

ESGLÉSIA

Actualment l'església és l'únic vestigi arquitectònic de l'antic conjunt monàstic de Sant Pere de Camprodon. El 13 de novembre del 1169, el bisbe de Girona Guillem de Monells, acompanyat del seu germà Ponç (abat de Sant Joan de les Abadesses) i del bisbe de Tortosa, consagrava de manera solemne el nou temple situat al comtat de Besalú (*In nomine sanctae et individuae trinitatis. Anno MCLXVIII ab incarnatione Domini, Idibus Novembris, regni Ludovici junioris Regis Francorum anno XXXII venerabilis Dominus Pontius Derosensis sedis Episcopus venerunt ad consecrandum in honore sancti Petri monasterium in loco qui dicitur Campus rotundus. Est autem praedictum monasterium in comitatu Bisuldunensi in praefato loco antiquitus fundatum*). Segons l'acta de consagració, transcrita per Pierre de Marca, el bisbe posava sota la seva protecció el monestir i li concedia l'església de Santa Maria amb tots els seus béns (*Ecclesiam*

Façana occidental

Detall de la portada

sanctae Mariae quae juxta ipsum monasterium fundata est), l'església de Sant Cristòfol de Creixenturri, amb els seus delmes i primícies, Sant Martí de Solamal, Sant Nazari amb el seu alou, Sant Jaume de Poliger i Sant Emeteri, així com Sant Andreu d'Oliveda.

Diverses notícies documentals d'època moderna ens fan pensar que probablement la consagració del nou temple no va significar la destrucció de l'església de l'any 904. En aquest sentit, Gregorio de Argaiz ens proporciona un testimoni precís i revelador que podria corroborar aquesta hipòtesi. En la seva obra magna *La Perla de Catalunya*, Argaiz descriu el monestir de Sant Pere i confirma l'existència d'una petita església al costat del temple de Sant Pere, encara en el segle XVII (*En el campo donde está la Abadía de quien quiero hablar había también una iglesia pequeña, dedicada a N. S. y al Apóstol S. Pedro, donde acudían algunos feligreses. Esta iglesia está dentro de los Claustros del Monasterio, que sirve de Capítulo, tienen grandísima devoción con ella en toda la tierra y gozan por ella muchas rentas los monjes*). Un segle més tard, Francisco de Zamora reconeix la capella durant la visita al monestir: *Nosotros nos alojamos en el monasterio de Benitos Claustrales, y mientras que se nos componía la comida reconocimos el monasterio, que consiste en un montón de edificios hechos en varios tiempos, y el más antiguo creo que sea una capilla.*

La veritat és que les descripcions d'Argaiz i Zamora coincideixen del tot amb un plànol del poble de Camprodon que el 1689 va fer l'exèrcit d'ocupació francès (conservat a la

Bibliothèque nationale de France), en què podem observar l'existència d'una petita capella situada al sector oriental del claustre. No són els únics testimonis que suggereixen la conservació de l'església primitiva. L'any 1376, l'abat de Moissac va fer una visita a Camprodon de la qual conservem l'acta. En les disposicions que tenen a veure amb les retribucions del monestir, s'afirma de manera explícita que a l'església *recondita* (amagada) li corresponen *sexaginta libras* (*Item sunt ac fuerunt sibi necessarie quolibet dictionum quinque annorum pro decimis, subsidiis, visitationibus et legatis et pro conuivio solito festivitatis beati Palladii, cuius corpus sine ossa sunt in Ecclesia dicti monasterii recondita reuerenter sexaginta libras*). Aquesta afirmació ens fa pensar que l'església que apareix al plànol de la Bibliothèque nationale de France podria ser la construïda l'any 904, però no podem descartar altres hipòtesis.

Per tot això, caldria emprendre una tasca arqueològica en el conjunt per comprovar si queden restes de l'església del 904, però també per verificar si hi va haver una sola església o dues abans de la construcció actual (és difícil pensar que l'església preromànica acollís la comunitat durant més de dos-cents anys, fins a la construcció del temple consagrat el 1169).

L'actual església monàstica de Sant Pere de Camprodon té una planta de creu llatina d'una sola nau coronada al sud per un absis quadrangular. A l'interior, tot el conjunt desprèn una gran harmonia i equilibri de volums. La nau suporta

Capitell del brançal esquerre

Capitell del brançal dret

Vista exterior de la capçalera

una airosa volta de canó lleugerament apuntada, reforçada per dos arcs faixons; l'absis quadrangular i els dos braços del transepte estan coberts per sengles voltes de canó apuntat sense faixons. A ambdós braços del transepte s'obren dues

capelles rectangulars perforades en el gruix del mur de tancament oriental, cobertes per voltes de mig canó. D'altra banda, cal destacar l'excel·lència dels corredors perforats en el gruix dels murs nord i sud que serveixen de comunicació

*Vista general de l'interior**Vista interior de la capçalera*

entre la nau i el transepte. Malgrat que desconeixem el moment en què es van fer aquests accessos, hom pot pensar que possiblement es van construir en un moment posterior a la fàbrica romànica, degut a un tancament del cor.

La senzillesa i austeritat decorativa de l'interior només són alterades per la motllura que divideix el perímetre mural

horitzontalment i indica l'arrencada de la volta. Sens dubte, l'aportació arquitectònica més important de Sant Pere de Camprodon és la cúpula semiesfèrica sobre trompes que corona el creuer, un recurs que té paral·lels immediats en diversos temples romànics catalans (Sant Jaume de Frontanyà, Santa Maria de Terrassa, Sant Ponç de Corbera o Santa

Capelles obertes al braç nord del transsepte

Passadís que dona accés al transsepte

Maria de l'Estany), les solucions constructives dels quals també es poden escrutar en alguns exemples peninsulars, com l'excel·lent església Nuestra Señora de la Anunciada (Uruña, Valladolid). Es tracta d'una cúpula de factura acurada i bel·lesa plàstica, que arrenca de quatre grans arcs torals de mig punt.

Damunt el cimbori s'aixeca un campanar de planta quadrada i dos pisos, en cada cara del qual s'obren tres finestres. Per diferenciar els pisos hi ha tres mènsules llises que sostenen una petita cornisa. El nivell inferior el formen quatre finestres en arc de mig punt, mentre que el superior té quatre finestres dobles. Entre els exemples més propers cal

Vista del campanar
i el cibori

destacar l'església de Santa Eugènia de Berga (Vic, Osona), que també presenta un campanar sobre cibori amb una estructura semblant a la de Camprodon, però en aquest cas el cos consta de tres nivells de finestres obertes en el gruix del mur.

L'accés al temple es fa a través de la porta situada al sector occidental. S'organitza per mitjà de tres arcs en degradació ressaltats per dues arquivoltes, l'exterior amb una senzilla decoració de botons i la interior cilíndrica i llisa. Originalment, les dues arquivoltes descansaven sobre brancals i quatre columnes amb els respectius capitells, de les quals només es conserven les interiors. Malgrat el greu estat de deteriorament dels cistells, és possible endevinar els elements figuratius que formen els capitells. Així, en el capitell interior del costat esquerre veiem una figura alada amb trets zoomòrfics, una àguila, sota una decoració de tiges, acants i elements florals. Aquest motiu, que probablement es repeteix en el capitell oposat (molt deteriorat), apareix en alguns conjunts de la zona, i fa acte de presència en el capitell interior del costat esquerre de la portada de Sant Esteve de Llanars (temple consagrat un any abans, el 10 de novembre del 1168). Es tracta d'un motiu recurrent de l'anomenada "escola o tallers del Rosselló", que podem trobar en capitells dels claustres de Cuixà i Elna.

Aquesta portada s'allotja en un cos que sobresurt de la façana occidental, sobre el qual trobem una motllura que dona pas al frontispici triangular, el centre del qual està perforat

per un gran òcul que fa possible la il·luminació del temple. Entre la portada i la motllura es conserva una filada de mènsules, vestigi d'un antic pòrtic o galilea, l'existència del qual corrobora el plànol del 1689.

Pel que fa a l'articulació dels murs, l'aparell està format per carreus de factura sòlida, escairats amb cura i articulats en filades bastant regulars. Els murs laterals no disposen de cap mena d'ornamentació, tret de la cornisa sobre mènsules llises del costat sud. Al braç meridional del transsepte s'obre una porta que comunicava amb el claustre.

CLAUSTRE

El plànol dibuixat per l'exèrcit francès conservat a la Bibliothèque nationale de France també ens permet conèixer l'estat del claustre del monestir a final del segle XVII. En aquell moment només es conservaven tres de les quatre galeries del recinte claustral, que probablement va ser construït poc després de la consagració de l'església de Sant Pere el 1169. No obstant això, hom pot pensar que el claustre que van veure els francesos segurament ja no era el romànic, ja que el recinte va quedar molt afectat pels terratrèmols del 2 de febrer del 1428 amb l'epicentre a Queralls i Camprodon. En la visita feta pels monjos de Moissac l'any 1460 es constata el mal estat del recinte en els termes següents: *claustrum*

totaliter collapsum est (el claustre està totalment ensorrat). Gairebé dos-cents anys després, l'escriptor i viatger Francisco de Zamora va visitar el conjunt monàstic, i se'n va convertir en un dels pocs testimonis oculars. Durant la visita, feta el 28 d'agost del 1787, Zamora esmenta els grans patis de l'abadia i equipara el claustre de Camprodon amb el de Sant Cugat, de manera que pensem que en aquest moment potser es conservaven alguns capitells romànics a les galeries del claustre que es va construir o reconstruir en el segle XV: *El trozo de claustro es como el de Sant Cugat (...)* La abadía de los monjes es pobre cosa, pero tiene grandes patios, con sus granjas para recoger las mieses que trillan cuando pueden, pues este pueblo es muy frío, y de continuas aguas y nieves.

És probable que Zamora contemplés un claustre caracteritzat per una barreja d'estils, amb alguns capitells romànics del claustre primitiu i arcades d'un claustre reconstruït després dels terratrèmols. Cal recordar que en un conjunt proper, l'abadia de Sant Joan de les Abadesses, es conserven quatre arcades amb els respectius capitells de l'antic claustre romànic, que avui es troben al costat del claustre gòtic. D'aquesta manera, no seria inversemblant creure que alguns capitells romànics es van conservar al claustre de Camprodon fins al segle XIX. Monsalvatje proporciona una de les últimes descripcions del pati, abans de la seva desaparició definitiva després de les intervencions de Rogent, Villar, Serallach i Martorell: *Vense también vestigios de unos claustros constituidos por una serie de pilares de sección cuadrada (...)* Están constituidos solamente por dos alas sirviendo de paréntesis entre la iglesia y las habitaciones de los monjes en cuyos lados se desarrollan.

Després dels terratrèmols del segle XV el poble i el monestir de Camprodon van patir saquejos i ocupacions per part dels francesos (1470, 1654, 1689, 1794). De fet, el mateix Monsalvatje descriu com després de l'exclaustració del 1835 que va posar fi a la vida monàstica el conjunt va ser

desmantellat pels veïns del poble, fet que hauria pogut provocar que algunes peces es dispersessin: *Al abandonar el Abad y monjes el monasterio, á raíz de la profanación é incendio del celebrado monasterio de Santa María de Ripoll, en el año 1835, y refugiarse en tierra más hospitalaria que su misma patria, quedó el monasterio bajo el amparo y la salvaguardia de los hijos de Camprodon (...)* Tan pronto como hubieron abandonado el monasterio y despojado éste de todas las imágenes y demás objetos sagrados de culto, hicieron presa de él varios vecinos que con atrevida mano se apoderaron de sus maderas, tejas y piedras, y, para colmo de desdicha, un individuo revestido de carácter oficial y bajo el pretexto de algunos trabajos públicos, contribuyó á consumir su ruina, llegando hasta el punto de arrancar las lápidas sepulcrales, profanar las tumbas en que descansaban los abades y monjes del monasterio, haciendo servir sus losas para el acueducto que se construyó para conducir el agua á la fuente de la plaza de la Constitución de dicha villa.

Tradicionalment, la historiografia ha catalogat com a provinent del claustre de Sant Pere de Camprodon un capitell conservat al Museu d'Art de Girona amb el núm. reg. MDG0034, que va ingressar al museu el 7 d'abril del 1979. Es tracta d'un capitell de mida mitjana (38 x 25 cm), amb restes de policromia, decorat amb vuit eclesíastics que vesteixen túnica llarga i recolzen els peus sobre l'astràgal de la columna. Sostenen un objecte d'identificació problemàtica degut a l'estat avançat de deteriorament de la peça, tot i que en virtut de la naturalesa dels personatges hem de pensar que es tracta de llibres. Probablement es disposen al voltant de la figura de l'abat, tal com es pot veure en altres capitells de temàtica semblant, com un del claustre de Sant Pere de Rodes en què es representa un grup de monjos en posició frontal al voltant de l'abat, que sosté un bàcul. No podem oblidar que es tracta d'una temàtica recurrent en capitells que decoren l'espai claustral, com podem observar en un cistell de Sant Martí del Canigó, en què es representa l'abat amb un grup de monjos que sostenen una creu i un encenser; i a Sant Cugat del

Capitell conservat al Museu d'Art de Girona (núm. reg. MDG0034. Fons del Bisbat de Girona). Foto: R. Bosch. Bisbat de Girona - Tots els drets reservats

Capitell conservat a l'interior de l'església. Probablement procedent del claustre

Vallès, amb capitells que reproduïen escenes diverses de la vida monàstica. Pel que fa a l'estil, destaca el tractament dels cabells, amb un estriat regular, i de la vestimenta, amb plectres esquemàtics que formen línies paral·leles.

A l'interior de l'església es conserva un segon capitell, molt malmès, en el qual es representen lleons alats en relleu. Encara que se'n desconeix la procedència (fins al moment la historiografia no s'ha fet ressò de la seva existència), cal pensar que probablement també formava part de la decoració del claustre. Aquestes dues peces constitueixen l'únic vestigi conegut del claustre romànic de Sant Pere de Camprodon, la construcció del qual degué anar de la mà del nou temple consagrat el 1169.

Text i fotos: CSM - Plànols: RGG

Bibliografia

ARGAIZ, G. de, 1677, p. 307; BARRAQUER I ROVIRALTA, C., 1906, I, p. 39; BATLLE PRAT, L., 1950, III, pp. 205-215; BIRBA I PERRAMON, L., 1997, pp. 135-137; CABESTANY I FORT, J.-F., 1995, pp. 89-101; CABESTANY I FORT, J.-F., 2003, pp. 5-11; CARBONELL I ESTELLER, E., 1974, p. 47; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 85-102, XXIII, pp. 27-28; DURLIAT, M., 1950, pp. 78-82; ESPAÑOL BERTRAN, F., 2003, p. 285; FOLCH I TORRES, J., 1931; GROS I PUJOL, M. dels S., 1995, pp. 69-87; MARCA, P. de, 1688, cols. 862, 881, 1002, 1168, 1351; MERINO, A. i CANAL, J. de la, 1819, pp. 355-358; MIRET I SANS, J., 1898; MONSALVATJE Y FOSSAS, F., 1889-1919, VI, pp. 12 i ss; MORER I LACOT, J. i GALÍ I SOLÀ, F., 1879, pp. 156-164; ORDEIG I MATA, R., 1993-2004, I, pp. 83-85; PLADEVALL I FONT, A., 1968, pp. 115-117; PUIG I CADAFALCH, J., FALGUERA, A. de i GODAY, J., 1909-1918, III-1, pp. 402-404; SERRALLACH, A., 1896; SEVILLANO Y COLOM, F., 1953, pp. 75-145; THESAURUS, 1985, p. 70; VILLANUEVA, J., 1803-1852, XV, pp. 108-123; ZAMORA, F. de, 1973, p. 82.

Pont Nou

EL PONT NOU està situat al centre de la Vila de Baix de Camprodon, on la seva majestuosa figura deixa passar el riu Ter per sota de l'arc principal. El pont era a l'antic camí que duia de Ripoll al comtat de la Cerdanya passant per Camprodon, servia com a via d'entrada a la població i com a punt de peatge per a persones i animals de càrrega.

Amb una estructura de doble vessant d'uns 55 m de llargada total i una amplada de 3 m, el pont consta d'un arc principal i quatre de secundaris, a més de tres arcs d'alleugeriment cegats. El formidable arc principal, de mig punt, té 21 m de llum i 15 m de fletxa, i està flanquejat per dos dels arcs de descàrrega, que queden a mitja altura; el tercer se situa a l'extrem occidental de l'estructura. Les quatre obertures

auxiliars se situen tres al sector occidental i una a l'oriental, i són de mides variables. En la part est, just per sobre de l'arc de descàrrega, s'aixeca l'anomenat "portal de la Cerdanya", una construcció turriforme afegida en època moderna, en la qual un parell d'inscripcions indiquen la data de construcció en dues fases: 1562 i 1682.

El Pont Nou de Camprodon és, en origen, una construcció de final del segle XII o principi del XIII. El nom es troba per primera vegada en un document de l'any 1270, en què s'esmenta una casa-molí establerta al voltant del mateix pont. També es conserva una menció sobre un Pont Vell en un document de l'any 1316, que probablement es refereix a un pont més antic que se situava sobre el riu Ritort, afluent del Ter.

No obstant això, bona part de l'estructura actual del Pont Nou correspon a múltiples reformes que es van fer en època moderna. A l'aparell es distingeixen amb facilitat les diverses fases de construcció, on els carreus de les cotes baixes són els que pertanyen a la construcció romànica, fet que es pot deduir de l'homogeneïtat de la col·locació; aquesta homogeneïtat es va perdent a mesura que es guanya altura, i es va barrejant amb l'aparell d'èpoques modernes.

Text i fotos: MBG

Detall de l'aparell primitiu

Bibliografia

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 102-103; LÓPEZ SÁNCHEZ, Á., 2010, II, pp. 45-77.

Església de Santa Maria (capitells)

L'ALTAR DE L'ESGLÉSIA GÒTICA DE SANTA MARIA, parròquia de Camprodon, el sostenen quatre capitells romànics reaprofitats que han estat condemnats a l'oblit historiogràfic. El primer dels cistells (a l'esquerra de l'altar) presenta una decoració a base de parelles de lleons afrontats que comparteixen cap. Segueixen un esquema força comú en l'escultura rossellonesa de mitjan segle XII, que podem trobar al claustre de Sant Miquel de Cuixà, a la tribuna de Serrabona i a la portada de Santa Maria de Cornellà de Conflent: el registre superior del capitell està decorat per dues parelles de volutes de les quals emergeixen caps humans. El segon capitell mostra tres sirenes-ocell amb les ales desplegades i flanquejades per fulles i petits caps humans. El plomatge és evocat per una xarxa d'escates en relleu, mentre que els daus centrals estan decorats amb petits caps de personatges barbuts (trobem rèpliques d'aquest tema en un capitell del claustre d'Elna, a Santa Maria de Cornellà de Conflent i a la finestra absidal de Sant Esteve de Saorra). El tercer capitell està decorat amb figures de lleons alats que giren el cap cap a l'angle. Tenen la punta de les ales a la boca i segueixen una composició bastant habitual en l'escultura de Serrabona i Cuixà. Finalment, el quart capitell presenta quatre bòvids (segurament isards)

amb el cap en els angles del cistell. L'astràgal està format per estries entrelaçades, mentre que l'àbac mostra una decoració ornamental amb rosetes. L'anàlisi estilística corrobora les relacions apuntades amb l'escultura rossellonesa, especialment amb el claustre d'Elna i amb la portada de Santa Maria de Cornellà de Conflent, on trobem els mateixos motius.

Bona part de la historiografia que ha abordat l'estudi dels capitells de l'altar de Santa Maria de Camprodon ha catalogat les peces com a vestigis de l'antic claustre de Sant Pere. Tanmateix, l'anàlisi morfològica dels capitells demostra que s'han esculpit en dues de les quatre cares, de manera que no estaven adossats a pilars ni eren exempts i, per tant, no formaven part d'un claustre. Aquesta evidència obre la possibilitat a altres especulacions. En primer lloc, podríem creure que els capitells formaven part d'alguna porta que permetia l'accés des de l'església o dependències monacals al claustre del monestir de Sant Pere. No obstant això, si observem el plànol de Bibliothèque nationale de France de l'any 1689 (esmentat a la fitxa dedicada a Sant Pere de Camprodon) veurem com l'accés al claustre es feia a través d'una porta en arc de mig punt situada al braç sud del transsepte, que encara es conserva a l'edifici actual.

Vista dels capitells a sota de la taula d'altar

Fotografia de la porta sud del temple parroquial, en la qual van ser reaprofitats els capitells (Biblioteca de Catalunya. Barcelona. Fons Josep Salvany, SaP_460_04)

Tot això ens fa pensar que probablement els capitells formaven part d'una portada monumental, avui perduda, situada a l'església parroquial de Santa Maria de Camprodon. Encara que l'edifici actual és una obra de final del segle XIV, per sort conservem notícies documentals sobre el temple romànic precedent. L'església apareix documentada per primera

vegada en una butlla del papa Benet VIII a favor del monestir de Sant Pere, de l'any 1017: *Parroquiam autem de ipsa valle, Ecclesiam sanctae Mariae cum decimis atque primitiis et oblationibus fidelium absque tributo*. Podem pensar que el temple es va erigir per al culte dels fidels que vivien al nucli poblacional que a partir del segle XI es va formar al voltant del monestir de Sant Pere. Posteriorment, l'església se cita en l'acta de consagració de l'església de Sant Pere de Camprodon, de l'any 1169: *In die vero consecrationis concessit praedictus Praesul praefato monasterio Ecclesiam sanctae Mariae quae juxta ipsum monasterio fundata est cum omnibus suis terris*. És a dir, l'església se situava al costat del monestir, però fora del recinte monàstic.

La construcció de l'església actual, a final del segle XIV, hauria propiciat la destrucció del temple precedent i de la portada monumental, de la qual només s'haurien conservat els quatre capitells de marbre que ens ocupen. En aquest sentit, hom pot pensar que els capitells es van reaprofitar en alguna estructura del nou edifici gòtic. Prova d'això és la fotografia feta l'any 1918 per Josep Salvany, on podem veure els capitells inserits a la portada del mur sud del temple de Santa Maria. Aquesta porta es va obrir l'any 1710, quan la construcció del cor i de la capella dels Dolors va obligar a tancar l'accés principal, situat a la façana oest. Originàriament, els quatre capitells devien formar part de la portada romànic de l'església parroquial de Santa Maria, situada als peus del temple. En qualsevol cas, no hi ha dubte que les peces van viure un periple i potser més d'un trasllat abans d'acabar en el lloc actual, com a suports de la taula d'altar.

La portada podia haver presentat en origen un esquema semblant al de la portada de l'església de Sant Esteve de

Capitell de la mesa d'altar. Lleons afrontats

Capitell de la mesa d'altar. Lleons alats que giren el cap vers l'angle

Capitell de la mesa d'altar. Sirenes-ocell amb les ales desplegades

Capitell de la mesa d'altar. Bòvids

Llanars (consagrada el 1168), amb dues arquivoltes que recolzen sobre columnes amb fust cilíndric i capitell. És una tipologia recurrent a les comarques del Ripollès, l'Empordà i la Garrotxa, on trobem una sèrie de portades, com la de Sant Cristòfol de Beget, que repeteixen aquest esquema d'arrel rossellonesa que té l'origen a les portades de Sant Jaume de Vilafraanca de Conflent i en l'escultura dels tallers de Serrabona i Cuixà. De fet, alguns dels temes representats als capitells de Santa Maria de Camprodon apareixen a la portada d'una altra església mariana, Santa Maria de Cornellà de Conflent, presidida per la *Maiestas Mariae*. Tot això ens fa pensar en

l'últim quart del segle XII com a data de realització dels capitells i de la portada, la construcció de la qual potser va ser contemporània a la reforma constructiva empresa a l'església veïna de Sant Pere (1169).

Pel que fa a l'estil, l'anàlisi visual de les peces de Camprodon revela una sèrie de recursos compartits amb les produccions dels anomenats tallers rossellonesos, que a partir del tercer decenni del segle XII van desplegar una considerable activitat escultòrica als comtats catalans ultrapirinencs (Rosselló, Conflent), caracteritzada per la talla de marbre. Així, mentre que el motiu dels lleons afrontats i els lleons alats té

l'origen al claustre de Cuixà i a la tribuna de Serrabona, els altres dos capitells decorats amb bòvids i amb sirenes-ocell apareixen a Elna i a Cornellà de Conflent. A més, cal afegir-hi l'estil de les peces, amb rostres expressius i refinats, que permet emparentar-les amb els paral·lels comentats. Tot això va dur Marcel Durliat a afirmar que els capitells havien estat importats directament del Rosselló, i d'aquesta manera es convertien en un dels millors testimonis de la producció en sèrie dels tallers rossellonesos (*cet ensemble de quatre chapiteaux, fort homogène, de même épannelage, de même marbre et de même style, a été directement exporté du Roussillon à l'époque où l'on décorait Elne et Corneilla-de-Conflent. Il constitue un des meilleurs témoignages du transport à d'assez grande distance de la production en série des ateliers roussillonnais*).

La veritat és que a partir de la relació estilística de l'escultura de la zona de l'antic comtat de Besalú amb les obres de l'anomenada escola rossellonesa, s'ha volgut justificar l'arribada massiva d'artistes de l'altra banda dels Pirineus, però sobretot la creació d'un sistema de producció seriada de peces que s'exportaven a altres centres. Malgrat reconèixer la familiaritat temàtica que hi ha entre els capitells d'alguns conjunts ripollesos (galeria porticada de Sant Jaume de Queralbs, portada de Sant Esteve de Llanars) i l'escultura rossellonesa, la major part dels casos són una adaptació local d'aquests temes, amb una tendència de l'estil cap a la geometrització i esquematització del model.

Tanmateix, els capitells de Santa Maria de Camprodon constitueixen l'únic cas en què podríem valorar un vincle directe amb l'òrbita rossellonesa, ja sigui a través del treball d'un escultor format als tallers rossellonesos, o bé a través de la importació de les peces de marbre. En aquest sentit, no podem oblidar que el material usat en la resta de conjunts vinculats amb aquests tallers és la pedra calcària (Llanars, Queralbs, Bianya), mentre que a Camprodon tenim l'ús d'un altre material, el marbre, explotat i utilitzat en conjunts de la Catalunya del Nord.

Sens dubte, els capitells de l'església parroquial de Santa Maria constitueixen un epíleg a part en les relacions amb l'escola del Rosselló; quatre peces excepcionals des d'un punt de vista tècnic i formal, sense parangó en la plàstica romànica catalana.

Text i fotos: CSM

Bibliografia

BIRBA I PERRAMON, L., 1997, pp. 135-137; CAMPS I SÒRIA, J., 1990, p. 51; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 102-103; DURLIAT, M., 1950, III, pp. 78-82; SÁNCHEZ MÁRQUEZ, C., 2014, pp. 107-118.

Església de Santa Maria de Bolòs

L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE BOLÒS es troba en un lloc apartat i tranquil, situada en un dels extrems de l'anomenada riera de Bolòs, darrere la serra del Nevà, a la part exterior de la vall de Camprodon. Per arribar fins a la seva ubicació cal seguir la carretera C-38, que porta fins a Molló, i agafar el desviament de Beget que, al cap d'un parell de quilòmetres, arriba al veïnat de Font-rubí, on comença la pista de l'antiga parròquia de Bolòs. Un cop localitzada la pista asfaltada, cal seguir el camí de les instal·lacions hípiques del Molladar fins a la casa rural de Mas Tubert, on cal deixar el cotxe i seguir a peu pel camí de la riera de Bolòs.

Gràcies a les notícies proporcionades per l'historiador Francesc Monsalvatje, se sap que l'església de Santa Maria de Bolòs va ser consagrada el 13 d'octubre del 1050. La data de la consagració s'havia recollit en una consuetada parroquial, actualment desapareguda, de l'Arxiu Diocesà de Girona, on es preserva l'arxiu de l'antiga parròquia. Segons Ramon Ordeig, la consagració va ser celebrada probablement pel bisbe de Girona Pere de Carcassona, encara que no s'ha de descartar que l'abat de Sant Joan de les Abadesses i de Sant Pere de Camprodon —a més de bisbe de Carcassona—, Guifré de

Besalú, en fos el celebrant, ja que és probable que aleshores l'església de Bolòs pertangués al monestir de Camprodon. Hi ha diversos esments més al temple durant el segle XII, recollits en diversos documents notariais, com el testament de la vescomtessa Ermessenda de Bas, en què deixa un alou situat a Santa Maria de Bolòs; o com una donació a la catedral de Girona de diverses terres de la parròquia.

En l'aparença actual, l'interior de l'església presenta una decoració pròpia d'època moderna, quan els murs es van recobrir completament amb pintures murals i un petit cor de fusta encara conservat es va erigir a l'entrada del temple. L'edifici romànic constava d'una nau de planta rectangular tancada per un absis semicircular, del qual actualment només es conserva una part (ja que va ser suprimit per construir en el seu lloc una petita sagristia de planta quadrada). La nau està coberta per una volta de canó apuntat, que probablement va ser construïda després dels terratrèmols que durant el segle XV van arrasar la zona, i possiblement van destruir una volta original de mig canó.

A l'exterior, tot el mur nord està adornat per una successió de set grups de dos arquets cecs entre lesenes, que es

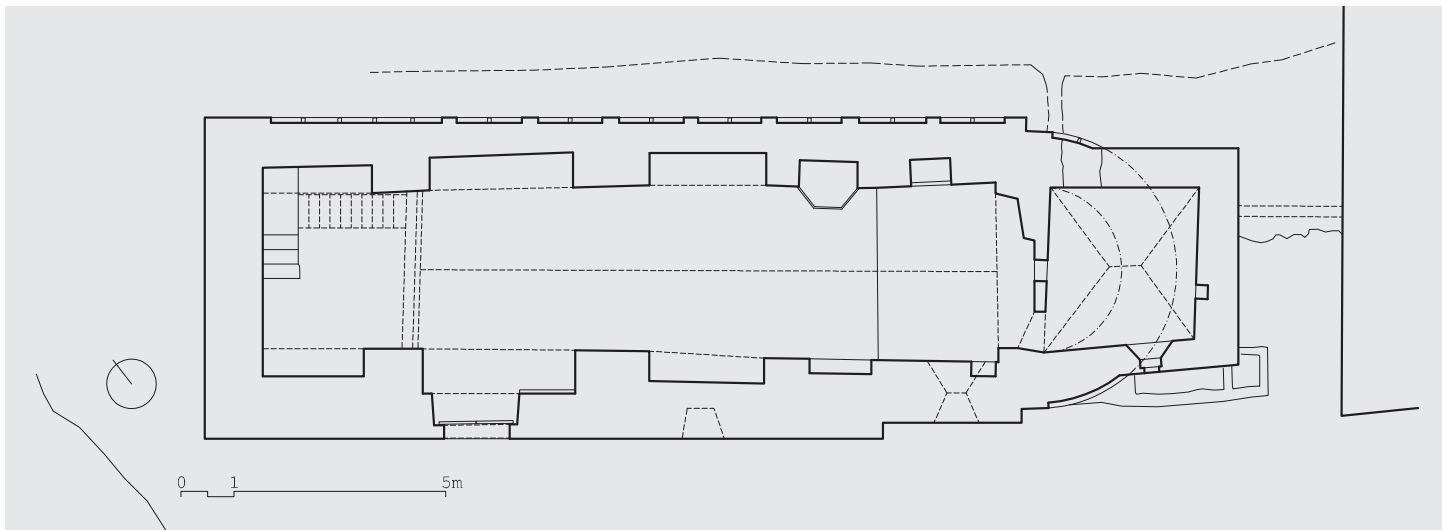

Façana nord

Interior

Planta

prolonga per les restes conservades de l'antic absis semicircular, on encara es veuen dues arcuacions. En el costat oest, l'església presenta un campanar singular de planta quadrada cobert amb una teulada de quatre vessants, possiblement mutilat a l'altura de la volta i que al primer pis mostra un aparell irregular. Cal remarcar que les arcuacions cegues de la decoració del mur nord continuen el seu traçat a la superfície de la base del campanar, on se n'observen cinc. A la façana sud de l'església hi ha la porta d'entrada, formada per un arc de mig punt adovellat. L'arrebossat que encara es conserva en aquest mur meridional no permet confirmar si es repeteixen les arcuacions cegues en aquesta part de l'església, o bé si van ser suprimides en alguna modificació posterior.

L'aparell de les parts més antigues del temple és regular i de mida petita, com és habitual en les construccions romàniques catalanes del segle XI. Això confirmaria la vinculació de l'edifici actual amb la consagració documentada l'any 1050.

Text i fotos: MBG - Plànol: RGG

Bibliografia

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 108-109; MONSALVATJE Y FOSAS, F., 1909, II, pp. 140-141; ORDEIG I MATA, R., 1993-2004, II, pp. 154-155.

Església de Sant Cristòfol de Beget

L'ESGLÉSIA DE SANT CRISTÒFOL presideix la població de Beget, un poble de l'Alta Garrotxa que va constituir un municipi propi fins al 1969, quan va ser annexionat a Camprodon. El lloc està situat en una fondalada al costat de la riera de Beget, en un entorn boscos d'alzines, roures i faigs. La millor ruta per arribar al poble és la que surt de Camprodon per la carretera C-38, cap al nord, i pren després la GIV-5223, que passa per Rocabruna i acaba, després d'uns 14 km, a la població. També s'hi pot arribar des de la comarca de la Garrotxa, al sud, per la GIV-5221 que surt des de l'N-260 a Castellfollit de la Roca.

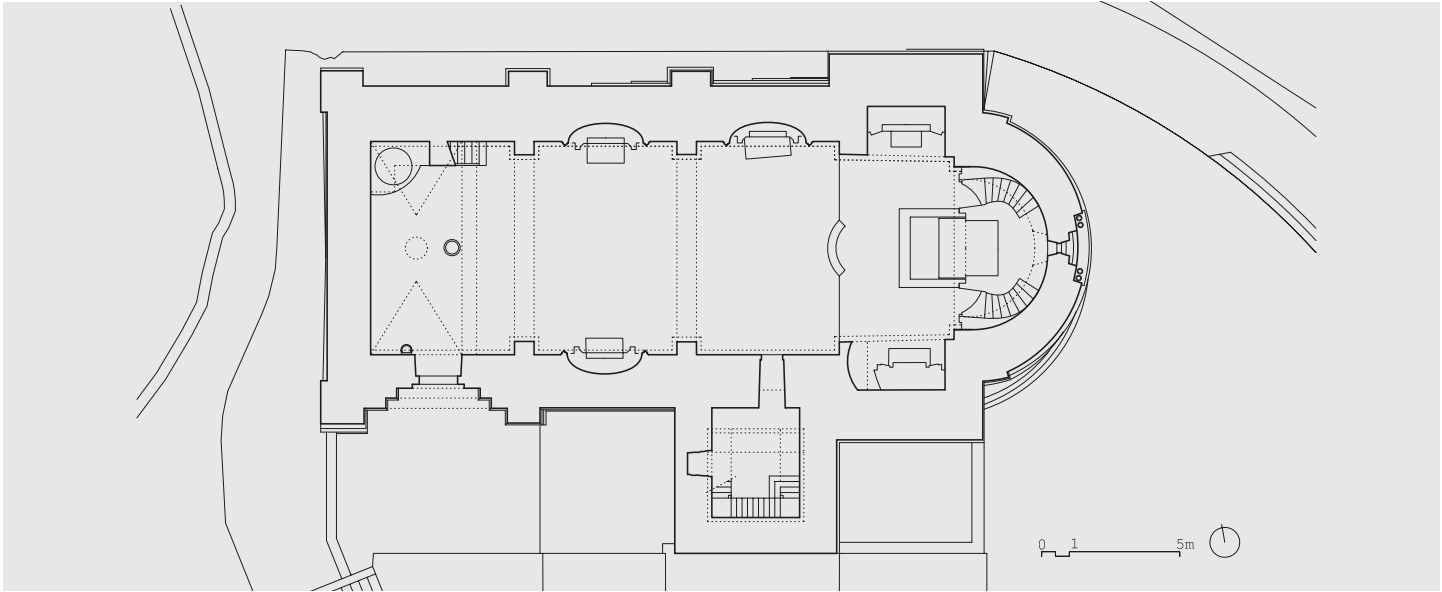
La història del lloc està lligada a la dels castells de Bestracà i Rocabruna i els seus senyors. Les dues edificacions se situen al terme de Camprodon i constituïen la xarxa defensiva de la zona pirinenca propera a Beget. Sabem que els habitants de Beget depenien del castell de Rocabruna per jurisdicció civil, i està documentat un Pere de Rocabruna a l'exèrcit del comte Oliba Cabreta el 986, així com un Bernat de Bestracà entre les tropes del comte Bernat Tallaferro de Besalú que van prendre part a la cèlebre expedició de mercenaris catalans a

Còrdova el 1010. És precisament als voltants del castell de Bestracà on la tradició situa un antic monestir de l'església del qual provindria la imatge de la majestat que es venera, encara avui, a Sant Cristòfol de Beget.

La primera constància escrita del lloc de Beget, que data de l'any 965, fa referència a la donació d'un alou al monestir de Sant Pere de Camprodon per part del comte Sunifred II de Cerdanya-Besalú. Un any més tard, torna a aparèixer la població en el testament del mateix comte, en una llarga relació de béns donats al cenobi de Camprodon. La primera menció a l'església de Sant Cristòfol la trobem poc més tard, l'any 974, en el testament del comte-bisbe Miró, germà de Sunifred II. Ja en el segle XI, concretament l'any 1013, es coneix que el monestir de Sant Pere de Camprodon va adquirir, per donació del levita Berenguer, una finca situada a la parròquia de Sant Cristòfol de Beget que havia comprat al comte besaluenc Guillem I. Amb posterioritat, el 1017, una butlla del papa Benet VIII va confirmar la relació amb aquest monestir, que va veure incrementades les seves possessions amb altres donacions, com la que va fer el 1097 Arnal de Petrio

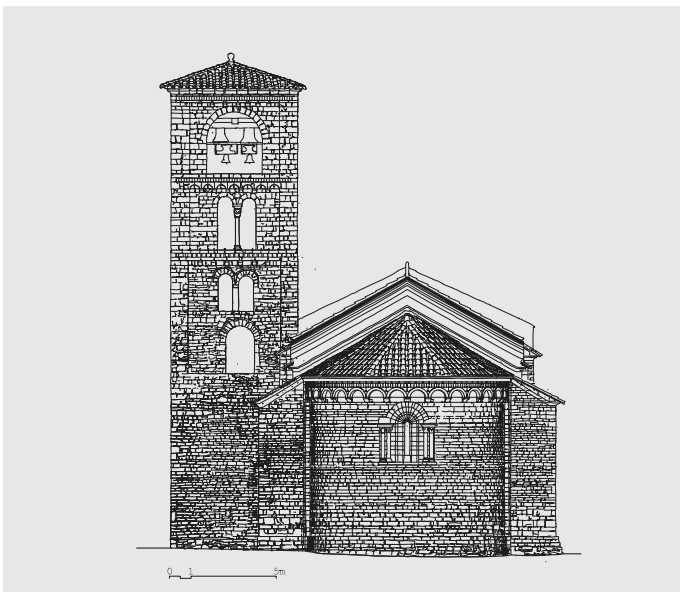
Vista general

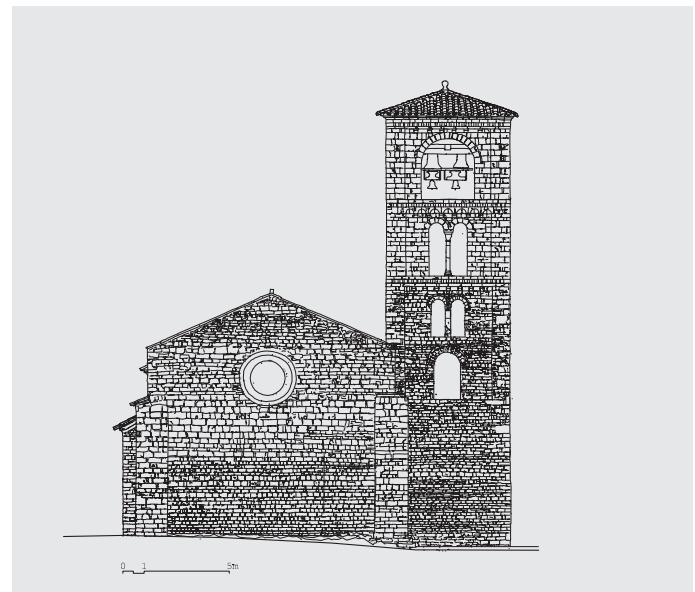

Planta

Alçat est

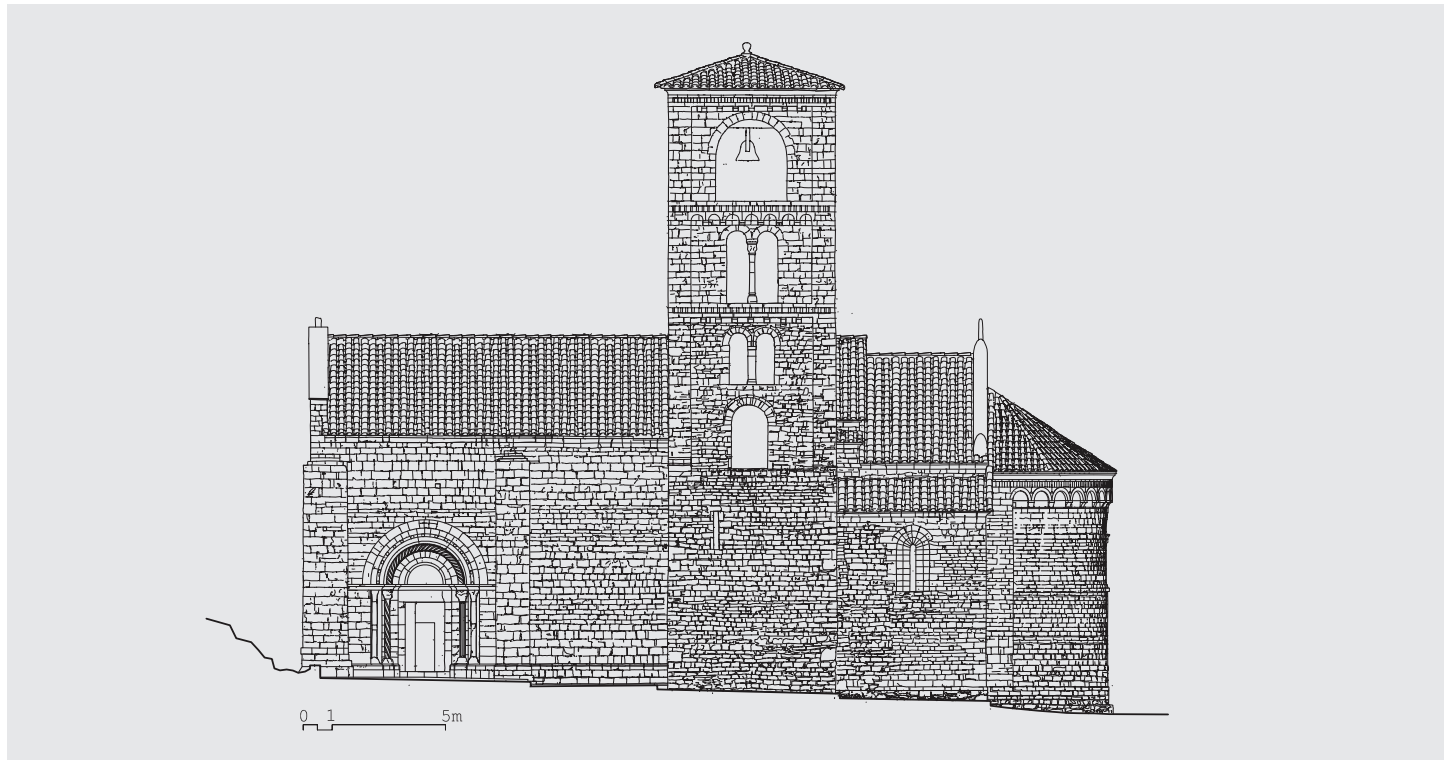
Alçat oest

de tots els drets i honors que posseïa a la parròquia de Beget. Poc després, el 1111, va rebre un altre alou d'un personatge anomenat Adalgarius.

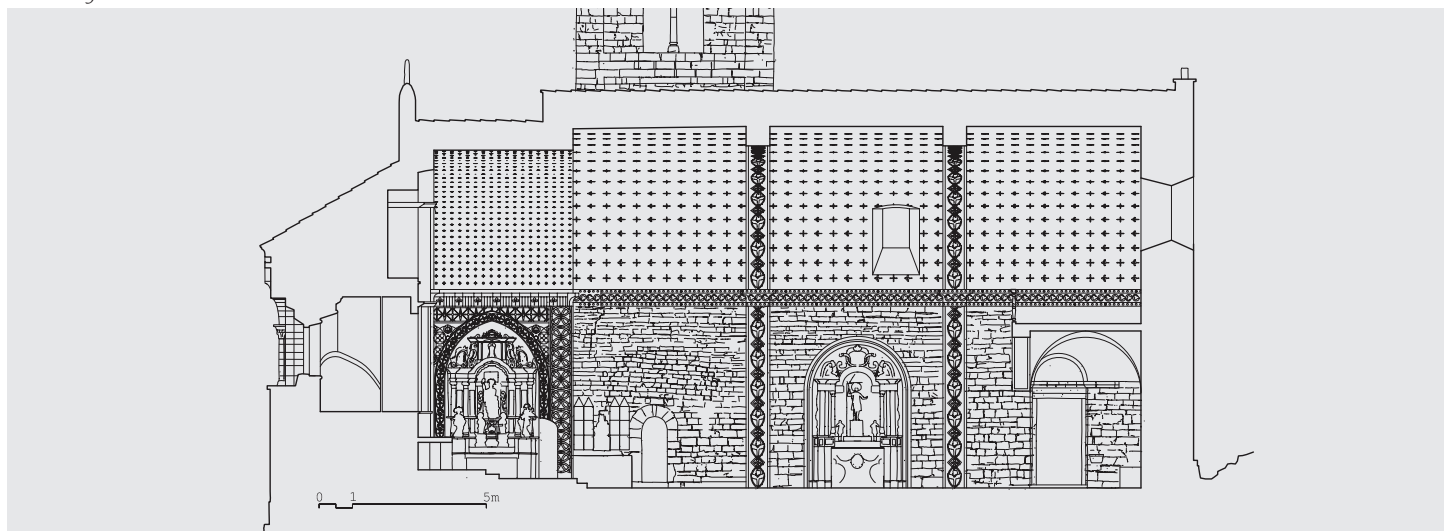
A partir de la segona meitat del segle XII irromp el llinatge dels Llers, senyors de Rocabruna, cosa que ocasionarà una etapa de conflictes i usurpacions jurisdiccionals. El 1159, Arnau de Llers va atorgar a la seu de Girona els drets i honors de diverses esglésies que retenia de manera injusta, entre les quals hi havia la de Sant Cristòfol de Beget. El seu fill, Arnau II, el 1209, en un document semblant, va tornar a fer evacuació de les exempcions que havien comès sobre esglésies i clergues dels seus dominis, inclòs el de Beget, a favor del bisbe de Girona Arnau de Creixell.

Una altra referència expressa a la parròquia de Sant Cristòfol de Beget apareix l'any 1168, amb motiu de l'acta de consagració de l'església veïna de Sant Valentí de Salarsa. En el segle XIII continuem trobant referències a Beget, com la de l'any 1213 que relata el conveni celebrat entre Pere de Cervera i Berenguer de Villarí pels honors que el castell i el terme de Montagut tenien a diverses parròquies, entre les quals hi havia la de Sant Cristòfol. Deixem constància també d'altres donacions i vendes al terme de Beget a favor del monestir de Sant Pere de Camprodon, com la duta a terme el 1220 per Guillem de Joviano o la que van fer el 1274 Marquesa, senyora del castell de Rocabruna, i el seu marit Jaume de Besora.

Alçat sud

Secció longitudinal

Mereix una menció especial la concòrdia que va tenir lloc entre el rei Jaume I i l'abat de Camprodon, Guiu (1249-1255), per la qual el monarca reconeixia –al mateix temps que confirmava explícitament– els honors que tenia el monestir sobre el lloc de Beget, a més de sobre altres pobles de la rodalia. Gràcies a les *Rationes decimarum Hispaniae* del 1279-1280, que esmenten la parròquia de Beget, sabem que s'havia dotat la parròquia d'un prebòsit. El 1308, Jaume de Besora, senyor de Rocabruna, fa homenatge a favor del bisbe de Girona, Bernat de Vilamarí, pels delmes que tenia a la parròquia de

Beget. Més endavant, el 1348, Guilhermina, veïna de Beget, fa donacions a la parròquia de Beget i ordena ser enterrada a l'església. Aquesta església també se cita als nomenclàtors de la diòcesi de Girona del segle XIV.

L'església de Sant Cristòfol s'aixeca imponent presidint la població. Es tracta d'un edifici romànic, declarat monument nacional el 1931, construït a la segona meitat del segle XII sobre una edificació anterior dels segles X i XI. Destaca el fet que ha arribat als nostres dies amb la decoració intacta gràcies a la valentia dels habitants de la població durant la

Façana nord

guerra del 1936. L'església també conserva un retaule gòtic d'alabastre del segle XIV, restaurat el 2001. Actualment, aquest retaule se situa al mur lateral sud-est, al costat de la porta d'accés al campanar i permet admirar, al centre, la bellesa de la imatge de la Verge de la Salut, de la mateixa època i material, així com els detalls dels dos carrers de tres nivells, on es representen escenes de la vida de la Verge i de Jesús. Destaquem, igualment, el notable conjunt de retaules i altars barrocs que va encarregar l'aleshores rector Genís Palol i Lledó l'any 1740 i que, com hem comentat, es conserven intactes en el lloc original.

El temple és un edifici d'una sola nau, de grans dimensions, atès que si sumem la longitud de la nau a la de la capçalera obtenim un total de 24,60 m de llargada per 7,76 m d'amplada. Està coberta per una volta de canó lleugerament apuntat reforçada per dos arcs faixons de perfil apuntat que arrenquen de pilastres de base rectangular adossades als murs. Tot això demostra que som davant un edifici del període final del romànic.

La capçalera, al sud, destaca per l'ampli presbiteri que, a manera de fals transsepte amb dues capelles laterals, antecedeix l'absis semicircular que acull el retaule barroc presidit per la imatge romànica del Crist en Majestat (situat uns 2 m sobre el nivell del paviment de l'església) i per una gran imatge de sant Cristòfol. S'accedeix a l'absis per una obertura feta a la capella lateral de l'Epístola, i pujant uns esglaons es passa sota la imatge de la Majestat. Tota la zona presbiteral, així com els

arcs faixons, està pintada amb un programa decoratiu a base d'elements vegetals, realitzat el 1890 pel pintor de l'escola d'Olot Joaquim Vayreda.

L'edifici té diverses finestres de doble esqueixada, la majoria només visibles des de l'exterior, ja que a l'interior queden ocultes darrere els retaules barrocs. L'única que permet l'entrada de llum natural és la situada a ponent, al centre de la façana occidental. Actualment té forma circular d'ull de bou, però sabem que en l'etapa romànica era de doble esqueixada. Fa poc s'hi ha incorporat una vitrina amb la imatge de sant Cristòfol dissenyada pel pintor Joan Granados Llimona (1931-2005). Al mur lateral nord hi ha una altra obertura de doble esqueixada, en aquest cas original. Als peus de l'església hi ha un cor que data de vora el segle XVIII, al qual s'accedeix per una escala de fusta situada a l'angle nord-oest.

L'observació de l'exterior del temple ens mostra una edificació aixecada en diverses etapes. L'etapa inicial es mostra a la base de l'edifici, amb un aparell de mida desigual que intercala filades de carreus de grans dimensions amb altres de carreus mitjans. L'absis s'eleva esvelt i majestuós, hi destaca una finestra de doble esqueixada amb dos arcs de mig punt en gradació, l'arc exterior de la qual se sustenta en dos parells de columnes bessones coronades per capitells d'inspiració coríntia amb motius vegetals. El conjunt constitueix un exemple molt notable d'un model que té certa repercussió a la zona, els màxims exponents del qual es troben a la façana occidental de Sant Pere de Besalú (Garrotxa) i a l'absis de

Santa Maria de Cornellà de Conflent. A Beget, la decoració absidal es completa, a la zona del ràfec superior, amb un fris de dents de serra que se sustenta en un enfilall d'arcs cecs monolítics, que al seu torn descansen en permòdols nacel·lats. Aquest tipus de decoració és present també en altres esglésies de la regió, com la de Sant Martí de Maçanet de Cabrenys (Alt Empordà), Santa Maria de Costoja (Vallespir) o, de nou, a Santa Maria de Cornellà de Conflent.

Els murs exteriors són llisos i amb prou feines hi destaquen els contraforts que coincideixen amb els arcs faixons de l'interior. La coberta de l'edifici, de dues vessants, és a base de teules, tot i que en algunes zones s'observen llosetes de pissarra d'una etapa anterior. L'aparell destaca per la uniformitat dels carreus, en general de pedra calcària de bona factura, disposats en filades regulars que fan possible una datació cap al segle XII.

Un element destacat de la construcció és el campanar, que està adossat al mur lateral del braç sud del fals transsepte. És una torre de planta quadrangular a la qual s'accedeix per una porta situada a la sagristia. Amb una altura de 22 m, mostra dos nivells ben diferenciats si n'observem l'aparell constructiu. L'inferior, fins aproximadament la meitat de l'altura

total, es mostra sense ornamentació, amb carreus de pedra sorrenca de talla irregular, que ens fan pensar que corresponen a l'etapa inicial del segle XI. En canvi, la part superior destaca per la regularitat i bona talla de l'aparell, fet a base de grans carreus de pedra calcària que, per la seva semblança amb la resta de l'edifici, situem vora el segle XII.

La torre consta de quatre pisos amb obertures emmarcades per bandes als extrems. D'aquests extrems, l'inferior presenta en tres de les cares obertures senzilles de mig punt coronades per xambranes. El pis següent mostra quatre obertures dobles que sostenen sengles columnes de fust senzill coronades per capitells mènula de forma troncopiramidal invertida. En el tercer nivell també trobem quatre finestres geminades, però en aquest cas cada una se sosté per dues columnes coronades per sengles capitells ornamentats amb decoració vegetal, geomètrica i antropomòrfica. Les obertures de l'últim pis destaquen per ser les més grans, ja que es tracta de grans arcs de mig punt que arriben a uns 2 m de llum. Entre els pisos segon i tercer i tercer i quart corren dos frisos de dents de serra que descansen sobre mènules de nacel·la (en el cas inferior) i sobre arquets cecs sostinguts per mènules idèntiques (en el cas superior). Un altre fris més de dents de

Capçalera

Campanario

serra recolzat sobre mènsules llises nacellades actua a manera de coronament de la torre, sota una cornisa en cavet que fa de ràfec. La presència d'una finestra d'espitllera a la cara sud de la torre ha propiciat que alguns historiadors hagin defensat la hipòtesi que el campanar actual fos una torre de defensa en una etapa anterior a la construcció del temple.

Cal datar la construcció del temple de Sant Cristòfol de Beget cap a final del segle XII, si tenim en compte les similituds notables que té amb altres esglésies de l'antic comtat de Besalú, en particular amb les de Santa Maria de Costoja (Vallespir) i Santa Maria d'Agullana (Alt Empordà). Per tant, s'ha de desvincular dels esquemes compositius del segle XI, encara que el campanar tingui part de l'estructura d'aquell període i que, al mur nord i a la base de l'absis, també observem algunes filades corresponents a una etapa inicial de l'edifici.

L'element més destacable és sens dubte la portada, que s'obre al mur sud, just al costat de l'angle de ponent. Emmarcada per dos contraforts, es tracta d'una obertura allindanada coronada per un conjunt d'arquivoltes que allotgen un timpà llis i que descansen sobre una imposta llisa de cavet, sostinguda per uns brancals que acullen un parell de columnes en replec a cada costat de la porta. L'arquivolta exterior no té

Portada

Detall dels capitells del costat dret de la portada

decoració, mentre que la següent, també llisa, presenta un cavet que intercala boles llises amb d'altres amb incisions. A continuació, de nou, hi ha una arquivolta a bases de dovelles llises amb un funicle seguit al cavet que precedeix la rosca, que destaca del conjunt. Es tracta d'una arquivolta de secció

circular, amb torsió helicoidal decorada amb boles. El conjunt amaga un timpà monolític, actualment sense decoració, que sembla que devia contenir un relleu en una etapa anterior o, segons Trens, una Majestat pintada que coneixem per una fotografia de l'Arxiu Mas.

Les columnes exteriors dels brancals mostren fusts cilíndrics llisos sobre bases motllurades molt deteriorades i van coronades per sengles capitells que recorden l'esquema dels corintis, amb decoració vegetal mal conservada però que deixa entreveure uns cistells sostinguts per cintes amb estries de decoració horitzontal i en ziga-zaga, mentre que la intersecció de les volutes mostra uns escuts o florons. Les columnes interiors, en canvi, presenten un fust acanalat vertical (la de llevant) i un fust entorxat o helicoidal (l'occidental). Els capitells conserven millor la decoració escultòrica i fins i tot restes de policromia, possiblement gràcies a la ubicació més a recer de les inclemències meteorològiques. En el de llevant trobem una representació de tres lleons sobre collarí soguejat, amb sengles caulicles a la part superior i una motllura amb un escut entre ells, tot sobre un fons decorat amb relleus de bandes en diagonal. Per la seva banda,

l'occidental presenta una composició semblant, amb ornamentació idèntica per al fons del cistell i el collarí (que en aquest cas està molt malmès). Les fulles d'acant de la part superior emergeixen, d'una banda, d'estries horitzontals alternades amb d'altres de quadrets minúsculs i els elements més destacats són una parella de caps monstruosos amb grans boques de les quals pengen les cames dels éssers que estan devorant.

La composició i decoració d'aquesta portada es pot relacionar amb altres dels anomenats tallers rossellonesos de la zona nord dels Pirineus, la influència dels quals es mostra en conjunts que es daten a partir del segon terç del segle XIII que es troben en una àmplia zona acotada entre els centres de Sant Pere de Rodes, Girona i Ripoll. Aquesta influència rossellonesa ha estat reconeguda per la historiografia des de Puig i Cadafalch i, particularment, en els estudis de Marcel Durliat de mitjan segle XX. El model es devia concretar al claustre de Sant Miquel de Cuixà (Conflent), que va fer construir l'abat Gregori entre el 1120 i el 1137, i a les tribunes d'aquest monestir esmentat i del priorat de Santa Maria de Serrabona (Rosselló), sense oblidar la galeria meridional del claustre

Interior amb retaule barroc

d'Elna. Tot seguit es va anar estenent per altres zones del Pirineu oriental, de manera que els ressos es poden trobar a Sant Esteve de Llanars i Santa Cecília de Molló (Ripollès); Sant Pere de Navata, Santa Maria de Cistella, Santa Maria de l'Om i Santa Maria de Lledó (Alt Empordà); o Sant Jaume de Vilafranca de Conflent. D'altra banda, les formes arrodonides dels lleons i l'expressivitat dels caps representats a Beget recorden casos paral·lels a Cuixà, Navata, Costoja i Besalú. Els capitells de Beget tenen una relació iconogràfica amb el capitell, que prové de la portada occidental de Sant Pere de Rodes i es troba al Museu del Castell de Peralada (núm. 161), atribuït a l'anomenat mestre de Cabestany.

D'altra banda, sabem que fins a l'any 1970 hi va haver una galeria porticada que protegia aquest accés al temple, de la qual ja es té constància el 1111, moment en què Arnau III de Llers va signar una concòrdia sobre un delme. Seria una galeria semblant a la que es conserva a l'església propera de Santa Bàrbara de Pruneres (Garrotxa).

PICA BAPTISMAL I PIQUES D'OLI

A l'interior de Sant Cristòfol de Beget, a l'angle nord-oest, sota l'escala que porta al cor, s'hi conserva un exemplar de pica baptismal d'immersió de mitjan segle XII. Es tracta d'una peça de grans dimensions (76 cm d'altura per 125 cm de diàmetre exterior) tallada en un bloc de pedra monolític. La forma circular i senzilla, amb la boca una mica més ampla que la base, destaca per la decoració que mostra en dos relleus a base de soguejat, de direccions oposades, a la zona propera a la vora superior i a uns 25 cm de la base, respectivament. Aquesta ornamentació estaria relacionada amb les aigües purificadoras baptismals i és present en altres piques de zones properes, com les de les esglésies de Santa Maria de Puigpardines, Sant Martí de Capsec, Sant Esteve d'en Bas i Sant Salvador de Bianya (Garrotxa); o Sant Cugat d'Albons (Baix Empordà). Cal recordar que aquest mateix motiu és present també a la portada de l'església.

Al costat de la porta, a l'angle sud-oest, se situa una pica d'oli tallada toscament en un bloc monolític amb forma rectangular (57 cm d'altura per 121 cm de llargada i 52 cm d'amplada), amb dos compartiments interiors. Aquest tipus de recipients eren contenidors de l'oli que el paborde recollia de casa en casa i que es feia servir per il·luminar les esglésies amb corones votives i llànties. La datació de la peça es fa difícil, ja que gairebé no hi ha documents que la citin, però cal suposar que pertany a la mateixa època que la pica baptismal. Hi ha, així mateix, una segona pica d'oli (178 x 80 x 87 cm), de característiques semblants a l'anterior però d'un sol compartiment, que s'utilitza actualment com a jardinera a l'exterior del temple, en un terraplè davant de la porta d'entrada.

MAJESTAT DE BEGET

L'església de Sant Cristòfol conserva una excepcional talla romànica de fusta que presideix des del 1682 el retaule barroc de l'altar major i que només ha sortit del temple en comptades ocasions. Una d'aquestes vegades va ser el 1936, quan, en el context de la Guerra Civil i sota l'auspici de la Generalitat de Catalunya, es va traslladar a Barcelona i posteriorment a Darnius i Suïssa, d'on va tornar el 1940. Una altra va tenir lloc el 1961, amb motiu de l'Exposició Internacional d'Art Romànic que es va celebrar simultàniament a Santiago de Compostel·la i Barcelona. En acabar aquesta exposició es va dur a terme una intervenció que va consistir en l'eliminació d'unes capes de pintura blavosa afegides en el segle XVIII. Ja en aquesta centúria, va formar part de l'exposició commemorativa del 75è aniversari del Museu Nacional d'Art de Catalunya, titulada *Convidats d'Honor*, que va tenir lloc entre el desembre del 2009 i l'abril del 2010. Es va aprofitar aquesta circumstància per fer-ne un estudi i una restauració al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya.

Ens trobem davant d'una imatge de Crist a la Creu que pertany a la tipologia de les anomenades Majestats, vestit i

Majestat de Beget

trionfant, de grans dimensions (207 cm d'altura per 196 cm d'amplada per a la figura de Crist i 217 cm x 198 cm per a la creu, que no és l'original). Es tracta d'una talla de fusta de noguera policromada que conserva relleus d'estuc daurats d'una etapa posterior (segle XVIII). Està formada per la unió de vuit peces (cap, tronc, braços, mans i cames amb peus) que segueixen la tècnica habitual utilitzada en la construcció d'aquestes imatges, que se solen acoblar amb claus de fusta. El revers del tronc presenta un buidatge que cal suposar que es va fer per alleugerir el pes de la imatge, i no per utilitzar-lo com a reconditori, segons algunes opinions que no compartim.

El treball minuciós de la talla es manifesta al cap, lleugerament inclinat, que mostra una expressió severa i trista amb els ulls entreoberts, obtinguda pel bon ofici del tallador. L'artista, a més, va proporcionar un tractament diferent al pentinat amb una ratlla al mig que separa els cabells formant dues metxes tubulars que emmarquen el front per amagar-se darrere les orelles, mentre que la cabellera baixa en tres flocs a banda i banda de la túnica. De la mateixa manera destaca la barba, que parteix de dues trenes planes i acaba en petits rínxols. Per tot això, pensem que possiblement va ser obra d'un escultor proper al suposat taller de Ripoll, però diferent del que es va ocupar de la resta de peces que formen la figura i que mostren una feina menys acurada.

La túnica *manicata* a base de plects de formes tubulars en mànigues i cos va cenyida a la cintura amb una cinta

decorada amb losanges d'estuc daurat, que s'hi van incorporar en una etapa posterior a la inicial, igual que les franges que adornen les bocamànigues, el coll i els baixos de la túnica. Conserva restes de policromia molt desdibuixades, però pensem que en origen devia presentar un disseny semblant al que llueix la Majestat Batlló (MNAC 15937). D'altra banda, durant la intervenció feta al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya el 2008, es va analitzar una mostra de la zona del peu que va revelar l'existència de tretze capes successives de policromia pertanyents a vuit intervencions diferents. El resultat de l'estudi esmentat va posar de manifest que la imatge ha estat objecte de nombroses adaptacions al llarg dels segles, especialment a l'època del barroc i en el segle XIX, amb l'objectiu d'adequar-la a l'estètica de cada moment.

Les Majestats romàniques són imatges que representen Crist a la Creu, en actitud triomfant, amb els ulls oberts, vestit amb una llarga túnica *manicata* que s'estén fins als peus i va lligada amb un cinturó cenyit amb doble nus, amb els braços estirats horitzontalment, moltes vegades desclavat o amb quatre claus, amb barba i cabells llargs recollits que cauen en forma de trenes cap a les espatlles. Es pot afirmar que la primera referència a aquest model iconogràfic la trobem a la Bíblia, en concret al llibre de l'Apocalipsi (Ap. 1, 13): "i enmig dels canelobres algú semblant al Fill de l'Home, vestit de l'Alcandora, i cenyit als pits amb un cinzell d'or".

Detall del rostre de la Majestat

L'origen d'aquestes imatges se sol relacionar amb el Crist oriental bizantí dels segles VI al X, que els artistes representaven amb una túnica sense mànigues anomenada *colobium*. Un referent al model el trobem a Itàlia amb el famós *Volto Santo* de Lucca (Toscana), la iconografia del qual es va estendre per l'Europa del segle XI, encara que hi ha altres hipòtesis que relacionen l'origen de les Majestats catalanes amb celebracions litúrgiques lligades al culte de Crist Salvador i a la llegenda del Crist de Beirut, com la *Passio Imaginis Domini Nostri Jesu Christi*. El Crist de Brunswick o Braunschweig (Baixa Saxònia), datat el 1173, pertany a la mateixa modalitat. Es tracta de la tipologia anomenada *Christus triumphans*, que difereix del Crist crucificat sofrent per la seva solemnitat. És un Crist viu, d'ulls oberts, que es manifesta triomfant davant el dolor i la mort. La túnica ja no és el *colobium* dels bizantins sinó una vestidura principesca que fa la impressió d'estar confeccionada amb riques teles orientals o hispanomusulmanes. Més endavant s'incorporarà a la figura una corona reial.

Les representacions de Crist vestit van ser objecte de culte des de temps ben antics als comtats catalans, on se n'han conservat diversos exemplars amb característiques de gran arcaisme; per norma general, les talles conservades procedeixen de les regions nord-orientals dels comtats catalans. La seva producció estaria relacionada amb els tallers monàstics i catedralicis (en el cas de Beget, podria tractar-se del de Ripoll) i seguirien models bizantins arribats des de l'Orient a través de relíquies o aportats per artistes desplaçats a Occident. Tot i que solen ser talles de fusta, el primer exemplar conegut va aparèixer pintat als murs de l'església de Sant Quirze de Pedret (Berguedà), concretament en un pilar de la nau.

Els historiadors que han estudiat la Majestat de Beget no sempre coincideixen en les seves conjectures. Mentre que per a uns (Cook i Gudiol) estaria relacionada amb el *Volto Santo* de Lucca, altres com Durliat la relacionen amb la *Santa Croce di Corvo*, a Bocca di Magra (La Spezia), i fins i tot amb la desapareguda Majestat de la Portella (Berguedà), que malgrat pertànyer a la tipologia de Majestats nues presenta semblances significatives tant en l'acabat de les mans com del cap (especialment a la barba, el bigoti i el pentinat). Així mateix, se l'ha relacionada amb la Majestat de la Trinitat de Bellpuig, al Rosselló.

La devoció a aquestes imatges s'ha mantingut viva fins a l'actualitat. En el cas de Beget, el 9 de novembre de cada any se celebra la festa de la Majestat, on s'entonen els goigs de la Majestat de Jesucrist, cànctics l'origen dels quals es remunta al segle XIV. Aquest dia s'associa amb la celebració anual (coneguda com a *Festum Salvatoris* o *Passio Domini imaginis*) en honor de la llegendària imatge de Crist que ha vessat la seva sang després d'haver estat apunyalat pels jueus de Beirut, que ja se celebrava a l'alta edat mitjana.

Pel que fa a la datació de la peça, es pot situar cap a la segona meitat del segle XII, moment que coincidiria amb la

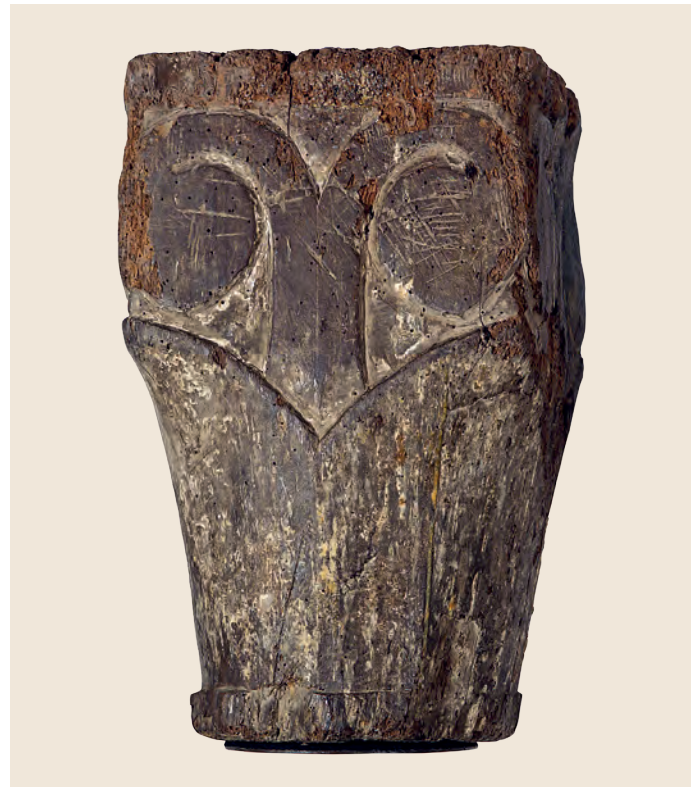
construcció del temple i amb l'eclosió del model d'aquest tipus d'imatges.

CAPITELL DE FUSTA

Del temple de Sant Cristòfol de Beget s'ha conservat una peça notable que el rector de Beget va dipositar al Museu Diocesà de Girona, on va ingressar amb el número 1640, en la dècada del 1960. Posteriorment va passar a l'actual Museu d'Art de Girona, on està catalogat amb el núm. reg. MDG1640. Es tracta d'un capitell de fusta decorat a les quatre cares amb motius vegetals idèntics, de disseny molt senzill. Les proporcions allargades i l'estructura troncocònica s'uneixen a la simplicitat de les formes, que es mostren en dos registres clarament diferenciats, consistents en un nivell inferior amb fulles d'angle que en unir-se entre si propicien la irrupció d'una tija gruixuda que es bifurca en sengles volutes que ocupen el registre superior. Tot es corona amb un àbac rectangular i presenta un astràgal de mitjacanya a la base. El seu estat de conservació és força deficient i està bastant afectat pel corc.

Es conserven molt pocs exemplars de capitells de fusta de cronologia romànica, alguns de millor factura que

Capitell de fusta, potser procedent d'un antic baldaquí (Museu d'Art de Girona, núm. reg. MDG1640. Fons del Bisbat de Girona). Foto: R. Bosch. Bisbat de Girona - Tots els drets reservats

aquest. Sembla que aquest tipus de peces solien formar part de l'estructura de baldaquins, grans mobles en forma de templets la funció dels quals era cobrir i monumentalitzar els altars. Els capitells coronaven les quatre columnes sobre les quals es recolzava el coronament del baldaquí, que podia ser pla o de forma piramidal. La possible datació del capitell de Beget, i consegüentment del baldaquí a què podria haver pertangut, s'ha de situar entre final del segle XII i principi del XIII.

Text i fotos: MJV - Plànols: JCF

Bibliografia

AA.VV., 1995, p. 102; AA.VV., 1990, p. 393; ARCINIEGA GARCÍA, L., 2012, pp. 71-94; BACCI, M., 1998, pp. 1-16; BACCI, M., 2009, pp. 93-108; BACCI, M., 2014, pp. 45-66; BASTARDES I PARERA, R., 1978, pp. 92-93, 109-114; BASTARDES I PARERA, R., 1991, pp. 12, 23-26, 29-30, 48, 50-51, 59-62; BOTET I SISÓ, J., s.f., pp. 505-507; BOTET I SISÓ, J., 1905-1908, pp. 75-76; CAMPS I SÒRIA, J., 1990, pp. 47-49, 56-59, 63; CAMPS I SÒRIA,

J., 2009, pp. 96-105; CAMPS I SÒRIA, J., 2011a, pp. 86-87; CAMPS I SÒRIA, J., 2011b, pp. 395-406; CAMPS I SÒRIA, J., 2013, pp. 238, 242, 245-247; CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, III, 1971, pp. 13-19, 20-30; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, IV, pp. 20-23, 141-150, 379, 393, 402, IX, pp. 548-552, XXIII, p. 80; DOMÈNECH I MONER, J., 1987, pp. 33, 79-100, 145-168; DOMÈNECH I MONER, J., 2006, pp. 22-29; DURLIAT, M., 1948, pp. 31-37, 50; DURLIAT, M., 1948-1954, II, pp. 8-9, III, pp. 60-69; DURLIAT, M., 1956, pp. 7-8, 10, 28-30, 32-34, 36; DURLIAT, M., 1967, p. 163; DURLIAT, M., 1989, pp. 69-70, 73-74, 76, 92; GISPERT I DE FERRATER, J. de, 1895, pp. 48, 51, 62; GUÀRDIA I PONS, M., 1989, pp. 206-207; JORBA VALERO, M., 2014, pp. 110-118; LORÉS I OTZET, I. *et alii*, 2012, pp. 101-102, 106-110; MONSALVATJE Y FOSSAS, F., 1889-1919, I, pp. 227-228, 240-241, VI, pp. 39-40, 46-47, 96-97, XI, pp. 363, 383, 495, XII, pp. 46, 84, 96, 162-163, 240-241, 315, 321, 443, XV, pp. 185-186, XVI, pp. 317-318; PONS I GURI, J. M., 1964, p. 68; PUIG I CADAFALCH, J., 1949-1954, III, pp. 123, 671, 687, 761-762; PUIG I CADAFALCH, J., FALGUERA, A. de i GODAY, J., 1909-1918, III-2, pp. 671, 757, 761-762; PUIGDEVALL I DILUMÉ, N., 1974, p. 34; PUJOL I BADIA, R., 1985, pp. 122-128; RIUS I SERRA, J. M., 1946, pp. 67, 76, 86-89; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DILUMÉ, N., 1977, p. 30; TRENS I RIBAS, M., 1923, pp. 16-17, 21, 25-27, 33; TRENS I RIBAS, M., 1966, pp. 85, 120-123.

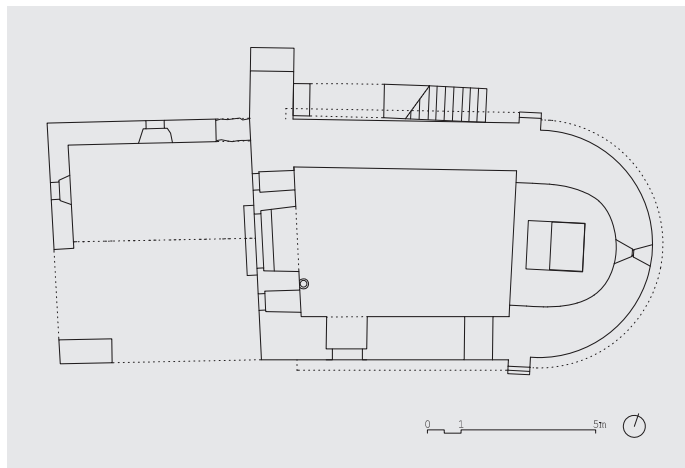
Església de Sant Valentí de Salarsa

L'ESGLÉSIA DE SANT VALENTÍ DE SALARSA se situa a l'extrem sud-occidental de l'antic terme municipal de Beget, al bonic i boscos paratge que forma la vall de Salarsa, espai d'interès natural de la comarca de l'Alta Garrotxa. Per arribar-hi cal anar fins a Beget. Un cop allà, se segueix

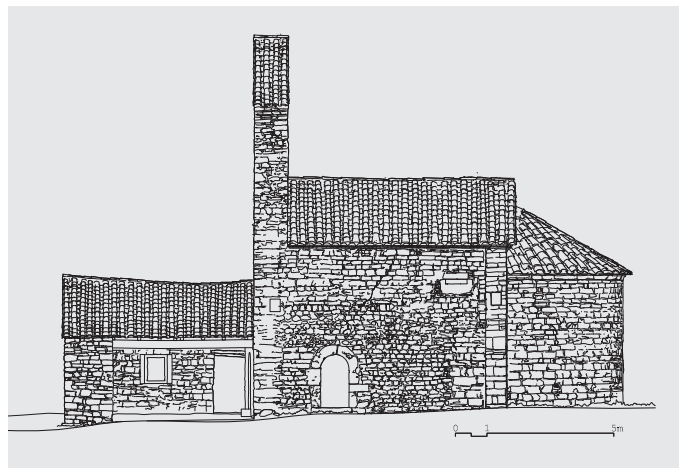
el camí que surt de la plaça de la vila i que travessa el pont conegut amb el nom de Joan Llobet. Cal continuar pel costat esquerre del riu fins al pont d'en Quelet o de la Teuleria. A poc més d'1 km d'aquest pont, s'obre a mà dreta una pista forestal que permet albirar la riera de Salarsa i el casal de

Vista del temple

Planta

Alçat sud

Bulacell. Seguirem per la pista fins a arribar al coll de la Vila, des d'on es pot observar, sobre un promontori, l'església de Sant Valentí. Des de Camprodon, també es pot arribar al temple per una pista asfaltada que surt de la urbanització Font Rubí.

El lloc de Salarsa està documentat des del 4 de maig del 949, en la donació que el levita Miró, futur comte-bisbe de Besalú, va fer al monestir de Sant Joan de les Abadesses d'un alou que tenia *ad ipsa Arza*. Dels documents conservats coneixem que el monestir de Sant Pere de Camprodon també tenia un alou al lloc. Així consta a la butlla atorgada pel papa Benet VIII l'any 1017: *et alodem qui est in Arza, cum terminis et adjacentiis suis*.

L'església actual va ser consagrada el 17 de novembre del 1168 per Ponç de Monells, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan de les Abadesses. Es tracta d'un edifici d'una sola nau de secció trapezoidal, coberta amb volta de canó i coronada per un absis semicircular. Creiem que originalment l'accés al temple era al mur sud, on s'observa un arc de mig punt cegat. Tanmateix, actualment l'ingrés es fa per una porta adovellada situada al cos occidental, a la qual es va afegir en el segle XVII un sòlid pòrtic de pedra. Possiblement també s'hi van afegir

en aquell moment les dues finestres de secció quadrada que flanquegen la porta; aquestes finestres constitueixen, juntament amb l'obertura atrompetada de l'absis, els únics punts d'il·luminació de la construcció. Sobre el bloc occidental s'aixeca una espadanya de dues troneres. Finalment, cal recordar l'existència d'una escalinata adossada al mur septentrional que permet l'accés al campanar.

L'octubre del 1977 es van dur a terme obres de condicionament de l'edifici. No en va, actualment presenta un estat de degradació avançat, amb l'absis severament fragmentat, fet que ha obligat a apuntalar tot el conjunt.

Text i foto: CSM - Plànols: JGF

Bibliografia

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, IV, pp. 150-151; COROMINAS PLANELLAS, J. M. i MARQUÉS CASANOVAS, J., 1967-1978, IV, pp. 119, 124-125; DOMÈNECH I MONER, J., 1987, pp. 172-174; GRABOLOSA PUIGREDON, R., 1968, p. 95; MURLÀ I GIRALT, J., 1983, p. 64; PONS I GURI, J. M., 1964-1965, p. 68; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DIUMÉ, N., 1977, p. 34.

Castell de Rocabruna (i capella de Sant Llorenç)

LES RUÏNES DEL CASTELL se situen al cim d'un promontori a poc més d'1 km del poble de Rocabruna, en una posició inexpugnable (995 m d'altitud) que permet al visitant gaudir d'unes vistes interessants del Pirineu i l'Alta Garrotxa. La fortalesa està documentada des de l'any 1070, moment en què Arnau de Llers va jurar fidelitat al comte Bernat II de Besalú pel *castrum de Rocha Bruna*. La família Llers va tenir des de llavors el domini del castell, fins que l'any 1225 va passar

a les mans dels Cervià, descendents directes del llinatge dels Llers. Gràcies a un document del 1258 sabem que Guillem de Cervià, fill d'Arnau de Llers i senyor del castell de Rocabruna, va llegar les rendes de Rocabruna i Beget al monestir de Camprodon. Segons Francesc Caula, el castell va ser venut l'any 1322 al cavaller Ramon Desbac.

Per desgràcia, de la fortalesa pròpiament dita només conservem part de l'estructura externa, dues torres i els vestigis

Estructures del sector oest

Restes de la capella

d'algunes dependències. Així, al sector nord-oest trobem les restes d'un edifici de planta rectangular, de 19 m de longitud i 6,25 m d'amplada, del qual es conserven únicament els dos costats curts i el mur de paret longitudinal. Aquest darrer sector presenta un aparell d'*opus spicatum* alternat amb filades de carreus rectangulars, poc treballats. A escassos 30 m d'aquesta construcció, trobem la primera de les torres, de planta rectangular. Als tres murs que encara es mantenen drets s'obren set finestres espiulleres: una a la cara frontal i tres a cadascuna de les laterals. Si seguim el marge exterior de la muralla s'arriba a la segona de les torres, de planta circular. Finalment, segons l'estudi de Manuel Bassa, el conjunt constava d'un cos central articulat per una plaça d'armes espaiosa flanquejada per torres en tres dels quatre costats.

Igualment, conservem les restes d'una cambra i els murs de l'església de Sant Llorenç, capella del castell, que apareix únicament esmentada en un document de l'any 1209, redactat amb motiu de l'evacuació feta per Arnau de Llers al bisbe de Girona Arnau de Creixell de totes les exaccions que havia

comès a les esglésies dels seus dominis, entre les quals la capella esmentada. És un edifici de nau única, amb capçalera rectangular i porta orientada a ponent.

Pel que fa a les precisions cronològiques sobre el castell de Rocabruna, les referències documentals i la tipologia constructiva evidencien una construcció romànica, presumiblement del segle XI.

Text i fotos: CSM

Bibliografia

BASSA I ARMENGOL, M., 1932, pp. 261-271; CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, III, 1971, pp. 120-130; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, IV, pp. 151-153; COROMINAS PLANELLAS, J. M. i MARQUÉS CASANOVAS, J., 1967-1978, IV, pp. 121-124; DOMÈNECH I MONER, J., 1987, pp. 80-81; DOMÈNECH I MONER, J., 1993, pp. 3-23; GRABOLOSA PUIGREDON, R., 1968, pp. 96-98; MONSALVATJE Y FOSSAS, F., 1889-1919, XVI, pp. 70-80; MURLÀ I GIRALT, J., 1983, p. 96.

Església de Sant Feliu de Rocabruna

L'ESGLÉSIA DE SANT FELIU és la titular de Rocabruna, vila del municipi de Camprodon situada a 972 m d'altitud, a l'antic terme de Beget. S'hi arriba des de Camprodon per la carretera C-38, en sentit Molló; a uns 3 km cal agafar el primer desviament a la dreta per endinsar-se en una carretera (GIV-5223) sinuosa que, després de 8 km, acaba a Rocabruna.

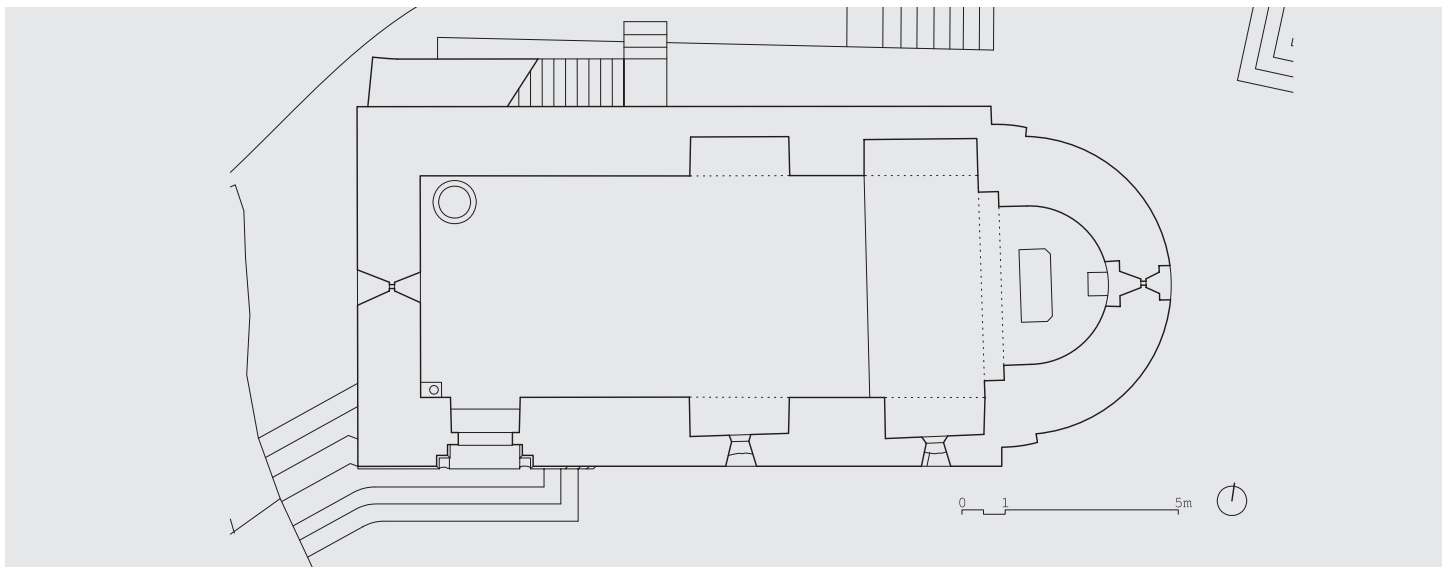
Situada en un petit turó amb una magnífica vista de la serra d'Anyers, l'església és un notable exemplar del segle XII que s'ajusta perfectament als paràmetres de l'arquitectura romànica de la zona. El temple és esmentat en una

donació de l'any 1097, en què Arnau de Petrio va cedir a l'abat del monestir de Sant Pere de Camprodon tots els béns i drets que tenia a Sant Cristòfol de Beget i a *Sancti Felicis de Rochabruna*. Nogensmenys, l'any 999 ja sembla que es documenta el temple, en una permuta de béns feta entre el comte Bernat I Tallaferró i l'abat Adalbert de Santa Maria de Besalú, en què es confirma la cessió de lloc de *Pruna* amb la seva església parroquial, si bé aquesta estava aleshores dedicada a sant Julià. El document confirmaria l'existència d'una fàbrica primitiva a Rocabruna, anterior a l'actual, la dedicació original de la qual a sant Julià s'hauria

Absis

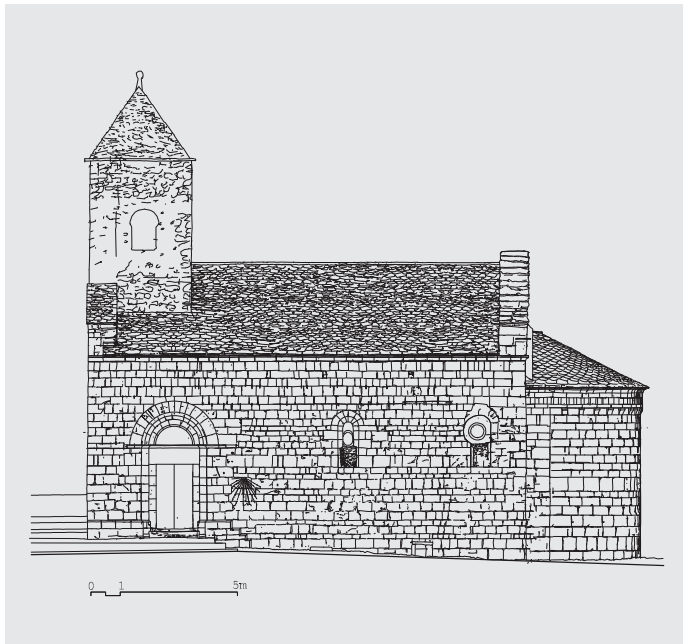
Planta

canviat posteriorment per la de sant Feliu. A l'entrada del mur occidental es pot observar encara una filada de carreus irregulars de petites dimensions, amb força morter, que presumiblement corresponen a aquest primer edifici. No passa el mateix amb la resta del temple, aixecat amb carreuat de bona factura, escairat i disposat ordenadament en filades uniformes, però irregulars en altura.

L'església actual és un edifici de nau única, coronada en un absis semicircular perforat per una finestra rectangular de

doble esqueixada que n'il·lumina l'interior. Crida l'atenció la cornisa amb dents de serra recolzada en mènsules que corona l'absis, un recurs ornamental utilitzat també al mur meridional de l'església propera de Molló. L'entrada al temple es fa per una porta situada al costat sud de la nau, formada per tres arquivoltes adovellades, sense decoració, que baixen sobre els brancals igualment llisos, sense cap altre complement que una motllura bisellada a l'altura de la imposta. El timpà no presenta decoració escultòrica. Certament, ens trobem

Alçat sud

Espadanya

davant d'una tipologia de portada recurrent a les zones de la Garrotxa i l'Empordà, l'articulació de la qual es repeteix en un nombre considerable d'obres properes geogràficament, com ara Sant Andreu de Llorona o Sant Bartomeu de Pinjaró. Així mateix, la porta de fusta presenta un ric treball de forja amb cintes horitzontals decorades als extrems per espirals i altres motius decoratius, com la flor de lis. Cal destacar la decoració del passador de la porta, decorat pel cap d'un animal, presumiblement un llop. La composició ens remet als passadors decorats que apareixen sovint en esglésies de la Garrotxa, i podem posar com a exemple més proper la porta de Santa Anna d'Argelaguer. Finalment, és crucial esmentar la decoració ornamental que es conserva a la barra de ferro que subjecta el passador de la porta. Es tracta de dos segells que contenen una representació tosca però remarcable a l'interior, amb una creu emmarcada per l'alfa i l'omega. Al mur dels peus, sobre una finestra de doble esqueixada idèntica a la que presideix l'absis, s'aixeca una espadanya que acull dos finestrals en arc de mig punt.

Portada

Interior

En general, la tipologia de la construcció actual remet a l'arquitectura comuna a les comarques del Ripollès i la Garrotxa, amb esglésies d'una nau amb volta, sense creuer i amb absis de planta semicircular. En aquest sentit, es podria vincular en planta amb l'església de Sant Miquel de Bassegoda, i en alçat amb la de Sant Andreu de Bestracà. A l'interior del temple l'austeritat decorativa només és interrompuda per una motllura que indica l'arrencada de la volta de canó, lleugerament apuntada. El semicilindre absidal presenta una volta de quart d'esfera apuntada precedida per un doble arc triomfal de perfil apuntat que descansa sobre semipilars integrats al mur de la nau. A cada mur lateral de la nau hi ha dues capelles excavades al gruix del mur, de les quals les dues orientals actuen a manera de braços d'un fals transepte. El conjunt es completava amb una sagristia actualment desapareguda annexada a la capella del mur nord.

Encara que es desconeix la data de consagració del temple o qualsevol notícia documental relativa a la construcció, la morfologia constructiva ens porta a situar aquesta construcció en la segona meitat del segle XII.

Text i fotos: CSM - Plànols: JGF

Bibliografia

BASSA I ARMENGOL, M., 1932, pp. 261-271; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, IV, pp. 154-155; COROMINAS PLANELLAS, J. M. i MARQUÉS CASANOVAS, J., 1967-1978, IV, pp. 125-129; DOMÈNECH I MONER, J., 1993, pp. 3-23; GRABOLOSÀ PUIGREDON, R., 1968, pp. 85-87; MONSALVATJE Y FOSSAS, 1889-1919, pp. 247, 363; PONS I GURI, J. M., 1964-1965, p. 68; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DIUMÉ, N., 1977, p. 30.

Castell de Bestracà (i capella de Sant Julià)

ELS VESTIGIS DEL CASTELL DE BESTRACÀ es troben al cim de la muntanya homònima. S'hi accedeix per una pista que, des d'Oix, arriba fins a Sant Andreu de Bestracà, des d'on s'ha de continuar per un corriol accidentat fins al cim. Aviat s'albiren els carreus escampats del que devia ser el castell, i les restes d'uns murs que corresponien a la capella. Aquesta capella, dedicada a sant Julià, s'esmenta en el

testament del comte Miró I de Besalú († 927), que llega al monestir de Sant Llorenç prop Bagà un alou situat a Bestracà juntament amb les esglésies de Sant Andreu i de Sant Julià (*donare faciatis alodium meum, qui est in cumitatu Bisuldunensi, in locum qui vocant Bestrecano et Ventano, cum ecclesiis Sancti Andree et Sancti Iulani*). La referència ens porta a postular l'existència de la fortalesa també en el segle X.

Vestigis del conjunt

Diverses notícies documentals més tardanes, dels segles XII i XIII, permeten confeccionar la llista del senyoriu del castell. Així, l'any 1237 Agnès de Cartellà va heretar dels seus pares, Alamanda i Arnau de Sales, el castell de Ribes i el de Bestracà. Des de l'any 1248 fins al 1261, Bernat Vidal va ser senyor de Bestracà, casat amb una tal Anna, filla o neta d'Agnès de Cartellà. A partir d'aquí, i fins a l'any 1365, la documentació és escassa. En el fogatge del 1358 Berenguer de Cruïlles és esmentat com a *dominus loci Bestragano*, mentre que els nomenclàtors diocesans del segle XIV certifiquen, altra vegada, l'existència de la capella de *sancti Iuliani*, situada al *castrum de Bestrachano*, in *parochia sancti Andree de Bestrachano*.

Del castell de Bestracà només han arribat fins als nostres dies, en estat de ruïna absoluta, els vestigis d'algunes estructures. La primera d'aquestes estructures, que la historiografia ha

identificat com a cisterna, presentava una planta rectangular amb carreus ben treballats, d'uns 30 cm d'altura. Adossats a aquesta estructura s'aixecaven les restes d'un altre mur, que devia ser la paret occidental del cos central del castell. Actualment, aquestes restes es troben disperses i fragmentades a la zona limítrofa. El conjunt estava flanquejat per un fossat i una muralla d'una longitud total d'uns 43 m.

Les restes de la capella del castell també són escasses; amb prou feines romanen alguns vestigis dels murs romànics. L'edifici presentava una planta de nau única i capçalera rectangular. Segons Murlà i Giral, l'absis és obra del segle IX. Aquesta hipòtesi és secundada per Sala i Canadell, que defensa l'existència de dues fases constructives a l'edifici. Segons aquest autor, l'absis, preromànic, s'hauria construït el segle IX; la nau, segons les característiques de la construcció, ja correspondria al segle XI. La veritat és que la fàbrica presenta carreus rectangulars i uniformes tant a la capçalera com a la nau, fet que sembla provar l'existència d'una única seqüència constructiva anterior al segle XII.

Text i foto: CSM

Bibliografia

CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, IV, pp. 13-17; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, IV, pp. 159-160; COROMINAS PLANELLAS, J. M. i MARQUÉS CASANOVAS, J., 1967-1978, IV, pp. 129-130; DOMÈNECH I MONER, J., 1987, pp. 80-81, 182-183; GRABOLOSÀ I PUIGREDON, R., 1968, p. 91; MONSALVATJE Y FOSSAS, F., 1889-1919, XVI, pp. 9-19; MURLÀ I GIRALT, J., 1983, p. 86; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DIUMÉ, N., 1977, pp. 38-39; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DIUMÉ, N., 1983, pp. 63-69.

Església de Sant Andreu de Bestracà

L'ESGLÉSIA DE SANT ANDREU se situa dalt d'un promontori situat a les falces de la muntanya de Bestracà, al coll que uneix les valls de Beget i Oix. Per arribar al lloc cal agafar la carretera que va de Castellfollit de la Roca a Oix. Des d'aquesta darrera població comença una ruta a peu per la pista que porta al casal del Pairé, des d'on cal continuar pel camí que s'enfila fins al coll de Bestracà.

Les primeres referències històriques del lloc es remunten a l'any 937. Segons la documentació, en aquell moment el comte Sunyer I de Barcelona va fer donació al monestir de Santa Maria de Ridaura d'uns alous situats al comtat de Besalú, juntament amb el *villare Bestrecano*, és a dir, la vila de Bestracà. El lloc es torna a esmentar amb motiu de la transacció feta per un tal Durando, que l'any 972 va vendre unes terres situades a la *villa Bestrachano* al comte Miró II de Besalú. Poc després, en un document de l'any 977, el topònim *Bestrachano*

figura com a límit territorial d'un alou que el mateix comte Miró va atorgar a l'església de Sant Vicenç de Besalú. Malgrat aquesta abundància documental, cal esperar a l'any 979 per trobar la primera menció a l'església. En la donació testamentària del comte Miró a favor del monestir de Sant Llorenç prop Bagà consta que va llegar a l'esmentat cenobi un alou situat a Bestracà, juntament amb les esglésies de Sant Andreu i Sant Julià: *et ad monasterium Sancti Laurentii qui est in valle bocoranense donare faciatis alodem meum qui est in comitatu bisuldunense in locum qui vocant Bestrecano, et Ventano cum ecclesiis Sancti Andree et Sancti Iuliani cum decimis et primiciis ibidem pertenentibus quomodo ego retineio hodie in mea potestate*. La possessió de l'alou de Bestracà per part del monestir és confirmada en l'acta de la consagració de Sant Llorenç prop Bagà, que va tenir lloc el 21 de novembre del 983 en presència del bisbe Sal·la d'Urgell: *et in comitatu Bisuldunense, in loco que dicunt Montdix, casas cum curte, et*

Vista des de l'est

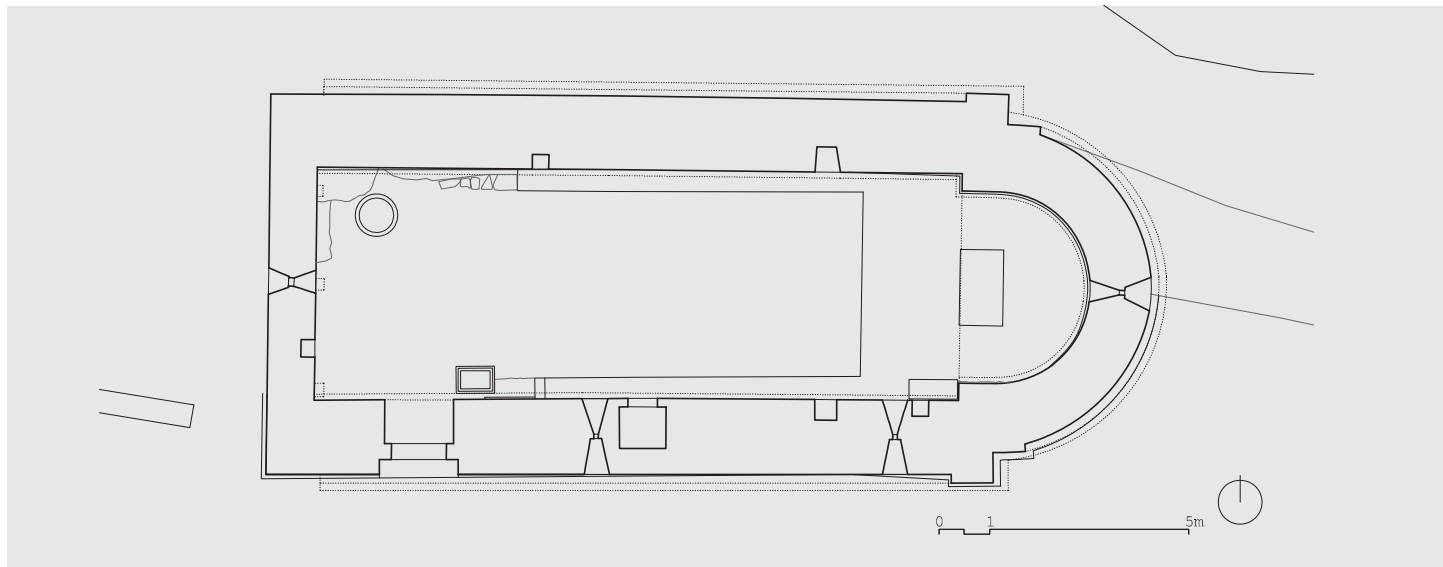

Façana occidental

terras, et vineas, et molinari. Et in Bestracano ecclesiam Sancti Andree et Sancti Juliani cum suas decimas, et primicias, et cum suas ofrendas.

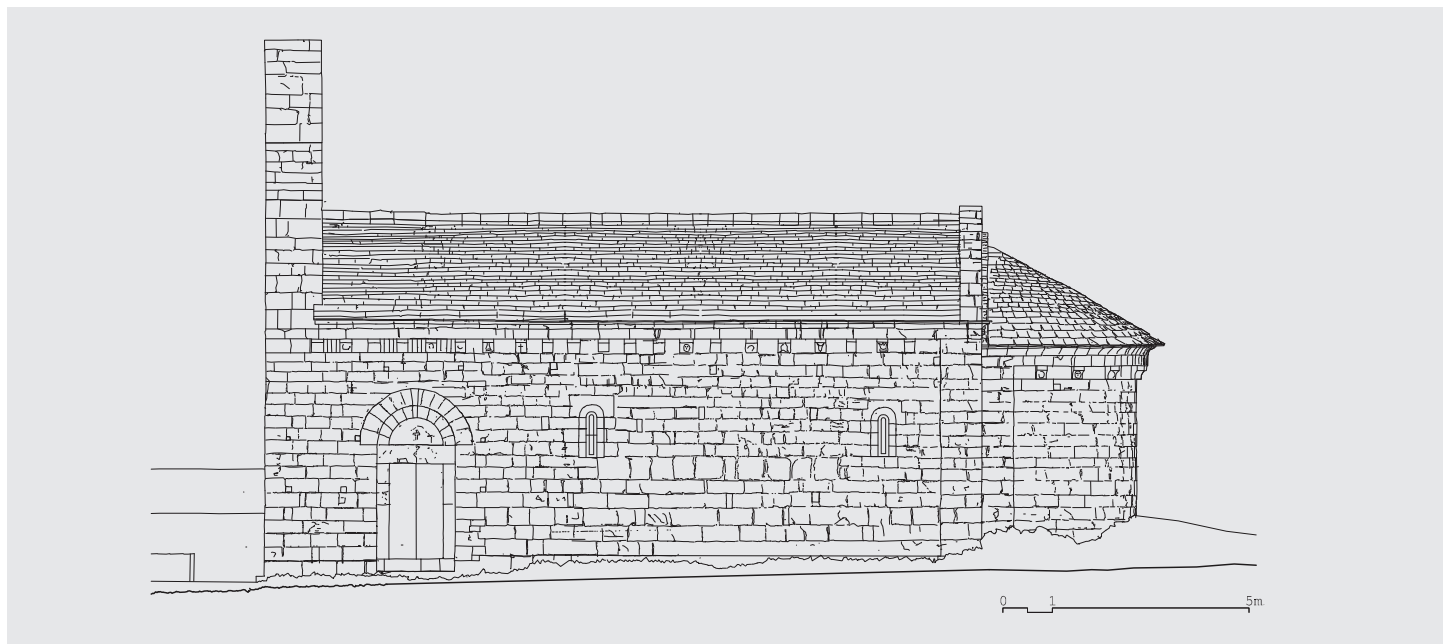
Durant el segle XI l'església va mantenir una existència normalitzada, ja que no se'n torna a tenir notícia fins al 1195, quan Ramon de Sant Llorenç ordena que el seu cos sigui enterrat a l'església abacial de Sant Joan de les Abadesses, i

llega a aquest monestir una propietat situada a la parròquia de Sant Andreu de Bestracà per tal que les seves rendes siguin aplicades en sufragi per la seva ànima. Anys més tard, en la consagració de la capella de Santa Magdalena de Montpau (1228), Alamanda de Sales va fer donació a aquest temple dels delmes de Llanars, Monars, Talaixà, Pera, Bestracà i

Planta

Alçat sud

Escales, entre d'altres. Així mateix, Sant Andreu de Bestracà és esmentat en les diverses visites pastorals fetes els segles successius. L'any 1529, amb la visita del bisbe Guillem Boyl, Sant Andreu apareix incorporat a Sant Miquel de Pera, motiu pel qual va abandonar l'estatus de parròquia independent. L'església va ser restaurada el 1965 per un grup de seminaristes de Girona, alumnes del primer curs de filosofia del Seminari Conciliar de la ciutat.

El temple, de nau única, destaca pel seu tipisme dins de les esglésies de tradició rural de l'Alta Garrotxa. Presenta nau única rematada en un absis semicircular perforat per una finestra de mig punt i doble esqueixada que n'il·lumina

l'interior. En general, trobem carreus rectangulars i ben treballats disposats en filades uniformes i regulars, que rondan els 30 cm d'altura. Cal apuntar, a més, que tot el perímetre de l'absis està coronat per una filera de permòdols, alguns esculpits, d'acord amb l'esquema d'altres esglésies properes com Sant Feliu de Rocabruna. Una altra filada de permòdols, en aquest cas llisos, ressegueix també el perímetre dels murs nord i sud.

La portada d'ingrés s'obre al mur meridional. Es tracta d'una estructura molt senzilla formada per un arc de mig punt obert al gruix del mur. Sobre la llinda, el timpà mostra una creu llatina de línies molt senzilles. No podem passar per alt

*Façana sud**Detall dels permòdols de la façana sud*

la decoració dels batents de fusta de la porta, que presenten un rellevant treball de ferro forjat amb cintes horitzontals decorades als extrems amb espirals. Cal destacar també la decoració del passador de la porta, coronat pel cap d'un animal. Aquest motiu decoratiu estaria directament relacionat amb altres ornamentacions disposades de manera semblant en conjunts de la zona, com ara Santa Anna d'Argelaguer. Finalment, pel que fa a les obertures, cal esmentar les dues finestres originals que s'obren al mur nord. Al flanc occidental, als peus del temple, hi ha una espadanya de doble obertura el coronament de la qual no s'ha conservat.

Des del punt de vista decoratiu i escultòric, l'element més significatiu és el conjunt de mènsules esculpides que ressegueixen el perímetre de l'edifici. Tot i la tosquetat, les peces destaquen per la seva figuració estranya. Així, al mur sud trobem dues mènsules amb motius decoratius. En una d'aquestes mènsules es pot veure, encara que amb dificultat, un cap monstruós de la gola del qual sobresurten dues cames. La interpretació del "monstre devorador" pot variar segons el context en què s'inclouï, i pot ser considerat ara com a Leviatan, ara com a animal psicopomp, ara com a símbol de resurrecció a través de la mort iniciàtica; però ningú no dubta a anomenar-lo monstre andròfag. No hi ha dubte que ens trobem davant d'una imatge ambivalent, que va ser utilitzada de forma recurrent com a element decoratiu en la plàstica romànica. La mènsula ornamental següent ubicada al mur sud presenta un cap d'animal, aparentment un bou, del qual es veuen els ulls, el morro i les banyes. Finalment, a la cornisa exterior de l'absis trobem una mènsula esculpida amb un cap humà.

L'interior presenta una austeritat marcada i senzillesa decorativa, que només es veu truncada per una imposta que ressegueix el perímetre dels murs i que, al mateix temps, marca l'arrencada de la volta. La nau està coberta amb mig canó apuntat i el semicilindre absidal amb volta de quart d'esfera també apuntada. Potser el llegat més remarcable sigui la pica

Portada

Interior

Pica baptismal

baptismal, sense decoració. De la mateixa manera, cal recordar que a l'interior del temple es conserven dos fragments d'una columna cilíndrica, de fust llis, que mostren en una de les cares una creu esculpida amb relleu. Es tracta d'un relleu d'execució molt simple que remet a la representació del mateix motiu que trobem al timpà de l'església.

Davant l'absència de documentació relativa a la consagració de l'edifici, cal partir de les comparacions estilístiques per fixar-ne la cronologia. La morfologia i l'austeritat constructiva ens porten a situar la construcció en un moment avançat del segle XII. Finalment, cal recordar que l'església de Sant Andreu de Bestracà tenia una talla romànica de la Mare de Déu, avui desapareguda, així com quatre lipsanoteques actualment custodiades al Museu d'Art de Girona. Coneixem l'existència de la talla romànica gràcies a una fotografia de principi del segle XX. Segons Antoni Noguera i Massa, la Verge estava vestida amb un vel, una túnica i un mantell de plecs profunds que sorgien de l'esquena. Així mateix, el Nen sostenia el llibre amb la mà esquerra mentre feia el gest de benedicció amb la dreta. L'estilització i el posat solemne, així com la posició i els plecs del mantell, fan que l'autor esmentat inclogui l'obra en el conjunt de marededeus bizantinitzants difós per terres de Girona. Per això, la realització de la peça no deu sobrepassar els darrers decennis del segle XII.

LIPSANOTEQUES

El Museu d'Art de Girona conserva quatre lipsanoteques trobades a l'altar major de l'església de Sant Andreu de Bestracà, que van ser incorporades als fons del Museu Diocesà

Lipsanoteca (Museu d'Art de Girona, núm. reg. MDG0134. Fons del Bisbat de Girona). Foto: R. Bosch. Bisbat de Girona - Tots els drets reservats

de Girona l'any 1973 i després, el 1979, van passar a l'actual Museu d'Art de Girona. La més interessant, identificada amb el núm. reg. MDG0134, consisteix en un recipient rectangular d'alabastre (7,7 x 5,3 x 4,7 cm) que presenta inscripcions en tres de les quatre cares laterals i una tapa de fusta. En una de les cares frontals podem llegir el terme *BORRELLVS*, mentre que a l'altra es va gravar el nom *BERNARDVS ALVICH*, potser referències als donants o als benefactors del temple. Finalment, a la cara restant hi ha la inscripció *RRB*. Està datada en el segle XII.

La segona lipsanoteca, catalogada amb el núm. reg. MDG0133, presenta una estructura senzilla. Es tracta d'un recipient de pedra calcària, de forma prismàtica i rectangular (11 x 8 x 6,2 cm), sense decoració. La tapa té forma piramidal, sense ornamentació. També és considerada una peça del segle XII. L'austeritat decorativa de la segona lipsanoteca de

Bestracà té continuïtat en el tercer dels recipients (núm. reg. MDG0132), una caixa prismàtica i rectangular tallada en una sola peça de fusta (14 x 24 x 9 cm). D'acord amb les dimensions, cal pensar que la peça estava destinada a un reconditori fet en el suport de l'altar. Sembla que es tracta d'una obra del segle XI. Finalment, la quarta peça (núm. reg. MDG0131) és una lipsanoteca fragmentària en forma de bota, d'aspecte rudimentari. Va ser tallada en fusta i treballada al torn. L'obra (de 13,5 cm d'altura i 8,6 cm de diàmetre) està fragmentada i presenta un mal estat de conservació. També és considerada una producció del segle XI.

Text i fotos: CSM - Plànols: JGF

Bibliografia

BASTARDES I PARERA, R., 1989, pp. 27-29; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, IV, pp. 155-159, XXIII, pp. 114-116; COROMINAS PLANELLAS, J. M. i MARQUÉS CASANOVAS, J., 1967-1978, IV, pp. 129-130; DOMÈNECH I MONER, J., 1987, pp. 178-183; GRABOLOSÀ I PUIGREDON, R., 1968, p. 91; MONSALVATJE Y FOSSAS, F., 1889-1919, XII, p. 47; MURLÀ I GIRALT, J., 1983, p. 30; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DIUMÉ, N., 1977, p. 36; SALA I CANADELL, R. i PUIGDEVALL I DIUMÉ, N., 1983, pp. 27-62.

Torre Cavallera

AL CIM D'UN PETIT MONTICLE hi ha la torre Cavallera, que juntament amb el castell de Creixenturri, situat al costat oposat de la vall del Ter, servia per controlar el pas per aquesta via d'accés al comtat de la Cerdanya. Per trobar aquesta torre cal arribar al veïnat de Cavallera, el nucli del qual es troba pocs km després del desviament de la colònia Estevenell, a mà esquerra abans d'arribar a Camprodon per la carretera C-38. Des de l'església de Sant Miquel cal seguir una pista asfaltada durant prop d'1 km, fins al revolt que dona accés al mas Pomer; des d'allà cal continuar a peu fins al cim on hi ha la torre.

Aquesta torre de funció clarament defensiva pertanyia al bisbat d'Urgell, dependent directament del comtat de Besalú. Des del segle X s'esmenta en els documents l'existència d'una fortalesa al lloc de Cavallera. La torre presenta una planta quadrada d'uns 7 m de llargada i s'eleva uns 12 m d'altura. A l'interior encara es poden observar les restes d'una volta apuntada, tot i que l'estat de deteriorament de la torre podria provocar una caiguda total en un futur pròxim. L'aparell de la construcció és molt variat a causa de les diferents fases d'edificació, encara que les cares exteriors presenten un material ben treballat i polit, que possiblement s'hagi de datar entre finals del segle XII i principis del XIII.

Text i foto: MBC

Detall de la volta interior

Bibliografia

BIRBA I PERRAMON, L., 1972, pp. 165-167; CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, V, pp. 7-13; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 105-106; PASCUAL, J., 1985, pp. 59-60.

Església de Sant Miquel de Cavallera

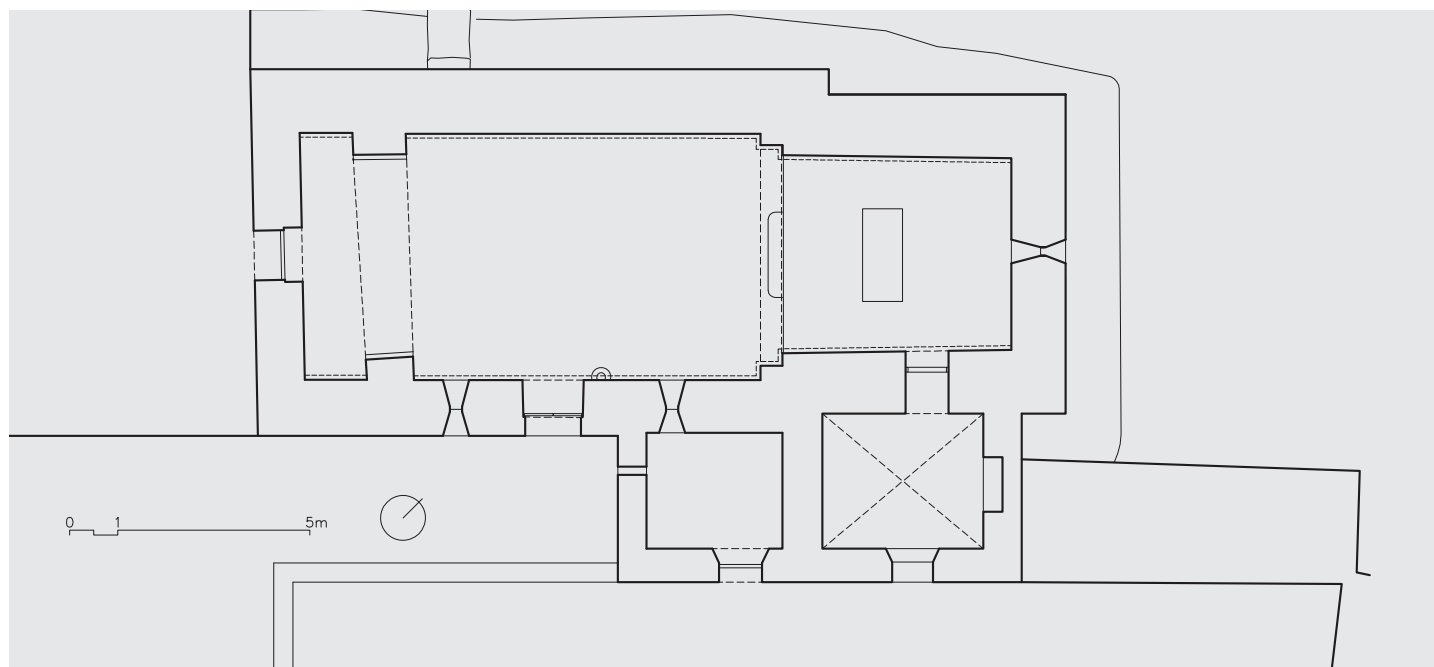
L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL, que fins fa poc va ser l'antiga parròquia de Cavallera, es troba en un petit pla al vessant meridional de la serra homònima, a l'extrem sud-occidental del terme municipal de Camprodon.

Per arribar-hi, cal agafar el desviament de la colònia Estevenell, que neix a mà esquerra de la carretera C-38 que va de Sant Joan de les Abadesses a Camprodon. Des d'aquell punt cal continuar durant uns quants quilòmetres una pista

Vista general

Planta

asfaltada que arriba directament al temple. No es coneixen gaires notícies de l'església de Sant Miquel de Cavallera, ja que només es conserven alguns esments al lloc de Cavallera en documents notariais del segle X en què es testifiquen diverses vendes. El primer esment explícit sobre la parròquia de *Kavallera* es troba en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell, amb data de l'any 839 però possiblement redactada a finals del segle X o principis del XI. Com es

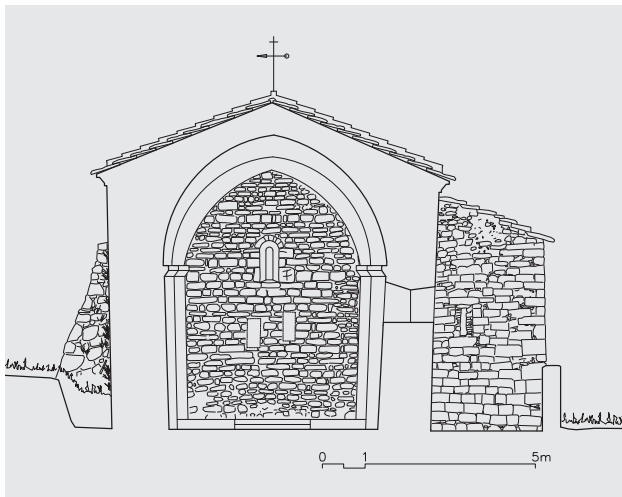
dedueix d'aquest document, des dels primers temps la petita parròquia va formar part de la diòcesi d'Urgell, a la qual va continuar pertanyent durant gran part de la seva història; únicament a partir del segle XVIII va passar a dependre de la seu episcopal de Vic.

Estructuralment, l'església presenta diverses etapes constructives ben diferenciades; un indubtable substrat preromànic va ser reconstruït successivament durant els segles

XI i XII, quan va adoptar en bona part la seva aparença actual. L'any 1701 es van fer obres al presbiteri i el 1728 es van afegir dues capelles a cada lateral per situar-hi els altars dedicats a la Mare de Déu del Roser i al Sagrat Cor. També pertanyen a modificacions d'època moderna la construcció de la rectoria i d'un petit magatzem de planta quadrada al mur oriental, així com el campanar d'espadanya de la cara sud de l'església, per a la sustentació del qual es va construir –segons algunes opinions– un arc faixó a l'interior del temple. És especialment remarcable la construcció de la rectoria, ja que va tapiar l'antiga porta d'entrada i va canviar ostensiblement

l'aparença externa de l'edifici. Segons els records de diversos habitants, a mitjan segle XX l'església encara conservava un cor de fusta elevat al costat meridional, sobre l'antiga porta d'entrada.

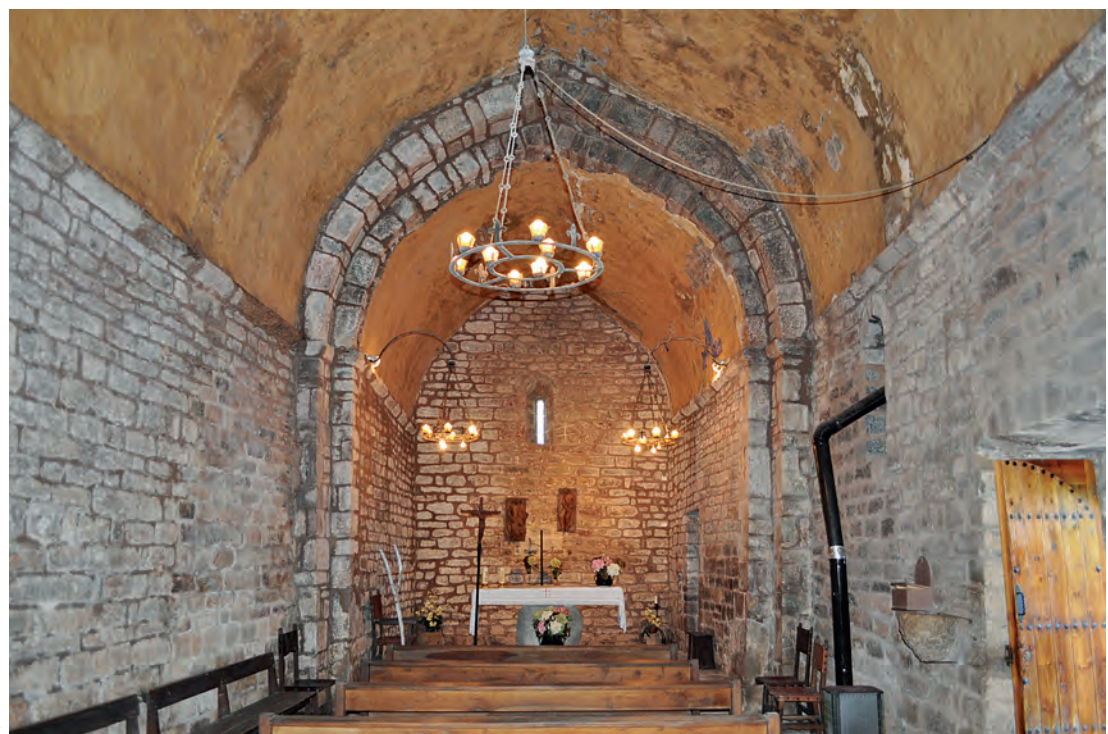
Sant Miquel de Cavallera està integrada, doncs, dins d'una amalgama de diferents construccions que responen a les reformes fetes en funció de les necessitats de diferents moments històrics. Actualment, l'església presenta una planta de nau única, amb un absis de planta quadrada a la capçalera, orientat al nord i comunicat amb una capella al costat occidental. Al costat de la capella hi ha una petita estança de

Secció transversal

Detall de les obertures de la façana sud

Interior

planta quadrada on es desen els estris del cementiri veí a l'església. L'anàlisi de l'aparell permet deduir les principals fases de construcció del temple, dutes a terme en els segles XI i XII. Les parets de la nau, amb l'excepció del presbiteri, presenten un carreu petit i regular, que correspon a aquell utilitzat de manera comuna en el romànic català del segle XI. L'església presentaria llavors una mida més petita que l'actual i, probablement, estaria coberta per una volta de canó; la coronaria un hipotètic absis semicircular a l'extrem nord.

Cal destacar l'antiga porta d'entrada a la cara sud, que actualment actua a manera d'accés a la rectoria moderna que amaga la façana original. A la part interior de la façana es pot distingir una porta d'entrada amb forma d'arc de mig punt format per dovelles petites i regulars, així com una llinda i l'espai que devia pertànyer al timpà; sobre la porta encara es pot veure, tapiada, una finestra d'esqueixada doble. Per a l'estudi de la façana caldria un treball arqueològic sobre la rectoria, que amaga els elements originals de l'entrada.

Probablement, a final del segle XII es va dur a terme una altra reforma en què es va destruir el possible absis semicircular que presidia l'església del segle XI. En el transcurs de la reforma es va construir el presbiteri de planta quadrada, precedit per un doble un arc triomfal; en aquests elements destaca

un aparell regular més gran, típic de les construccions del segle XII. Devia augmentar també llavors l'altura del temple, en cobrir-lo amb l'actual volta de canó apuntat. En èpoques posteriors s'hi van afegir elements com la rectoria esmentada i la nova entrada a la cara est del temple, les capelles laterals, el petit magatzem i el campanar d'espadanya.

A causa de la complicació que representa l'estudi d'aquesta església tan reformada, així com les dificultats afegides que implica l'existència de la rectoria i el fet que molts dels elements estiguin coberts per un arrebossat, resulta difícil elaborar-ne una anàlisi definitiva. Per això caldrà fer un exhaustiu examen arqueològic que permeti aclarir definitivament tots els elements que pertanyen a les diferents èpoques constructives.

Text i fotos: MBC - Plànols: RGG

Bibliografia

CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, V, pp. 7-13; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, p. 104; JUNYENT I SUBIRÀ, E., 1945-1952c, p. 124; PASCUAL, J., 1965, pp. 1-5; PASCUAL, J., 1985, pp. 10-13, 59-60; UDINA I MARTORELL, F., 1951, pp. 157-167, 455, 471, 473.

Església de Sant Bartomeu del Sitjar

L'ESGLÉSIA DE SANT BARTOMEU es troba als voltants de la casa del Sitjar, antiga casa pairal documentada des del segle XIII, però probablement d'origen més antic. Geogràficament ocupa l'extrem sud-oriental de l'antic terme municipal de Freixenet de Camprodon, a prop del coll del Sitjar. Per arribar-hi cal agafar un desviament a mà dreta de la carretera C-38, poc abans d'arribar a Camprodon, a l'entrada del càmping Vall de Camprodon. Des del càmping cal seguir una pista en bon estat que arriba fins a la casa del Sitjar, a partir de la qual s'han de fer els darrers 500 m a peu.

Hi ha ben poques notícies sobre la petita església de Sant Bartomeu, únicament les anotacions que l'historiador local P. Parassols i Pi va incloure en la seva notícia històrica del Remei de Creixenturri. Construïda en el segle XII, l'església apareix relacionada en tot moment amb el mas veí, antigament anomenat Fàbrica o Fàbrega i que va pertànyer en època medieval a la família del Sitjar, de qui adopta el nom actual. Aquesta família formava part de la petita noblesa de la zona, emparentada amb els antics senyors de Creixenturri, i la construcció del temple probablement es deu a la necessitat de disposar d'una petita església d'ús privat. Sant Bartomeu del Sitjar va haver de fer funcions parroquials durant el segle XV, després que el terratrèmol de l'any

1428 ocasionés greus danys a l'església de Sant Cristòfol de Creixenturri (al lloc on actualment s'aixeca el santuari del Remei, curiós edifici neoromànic edificat en la segona meitat del segle XIX).

Segons la llegenda, l'origen d'aquest temple dedicat a sant Bartomeu es deu a la troballa miraculosa d'una imatge del sant titular. El relat explica que mentre les cabres de l'antiga masia Fàbrega pasturaven pels prats del voltant, un pastor es va adonar que els animals que mossegaven un roure del lloc quedaven immediatament encecats. En tallar el tronc de l'arbre es va trobar una talla de sant Bartomeu, motiu pel qual el propietari de les terres va decidir construir-hi l'església per venerar-la. A principis del segle XX es conservava al temple un retaule tardobarroc (obra de l'artista d'Olot Francisco Basil) amb la representació del martiri de l'apòstol i del miracle de les cabres. Actualment es descobreix el parador d'aquest retaule, que probablement es deu haver destruït.

El petit temple del Sitjar presenta una planta de nau única, a la capçalera de la qual es troba un modern absis quadrat; tot el conjunt es cobreix amb volta de canó. La il·luminació de la capella consta d'una petita finestra de doble esqueixada situada a l'absis i una obertura cruciforme a ponent, just a

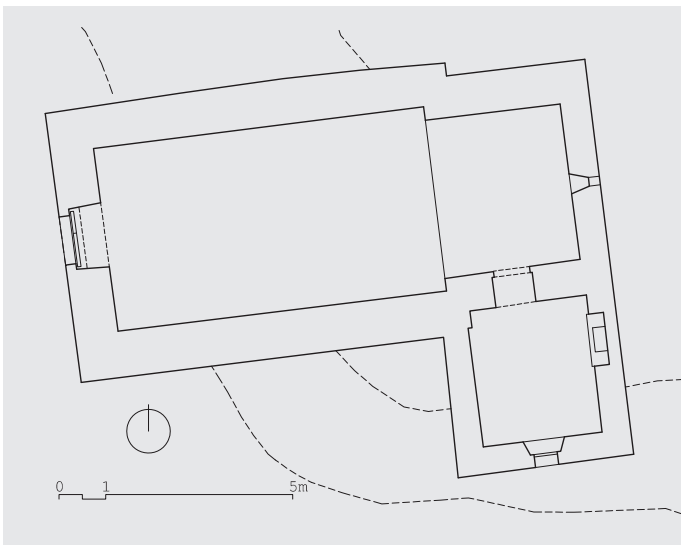

Façana occidental

Interior

Planta

sobre de la porta d'entrada. A la part meridional de l'absis es va obrir una entrada a una petita sagristia de planta quadrada. La teulada té una coberta a dues vessants amb teules acanalades de ceràmica i damunt del mur occidental hi ha un petit campanar d'espadanya amb forma de mig punt.

L'aparell del temple permet entreveure diferents fases d'edificació, producte de les reformes dutes a terme probablement després del terratrèmol del 1428. El temple romànic constava de la nau rectangular i possiblement un absis semicircular a l'extrem est, que en una època recent va ser suprimit i substituït per una construcció de planta quadrada situada al costat de la sagristia. Com es pot deduir de l'aparell desigual del mur oest, que acull l'entrada actual i el campanar, aquests sectors són també producte de les modificacions modernes; a més, encara es pot veure al mur meridional l'entrada adovellada original, que actualment està tapiada. L'aparell primitiu, que encara es pot observar en una part del mur sud, està format per carreus regulars de bona mida perfectament escairats, tècnica que concorda bé amb una obra del segle XII.

FERRAMENTES DE LA PORTA D'ENTRADA

Com és típic de moltes de les petites esglésies del Pirineu català, a la porta d'entrada de Sant Bartomeu del Sitjar es conserva *in situ* un conjunt de ferramentes decoratives de probable origen romànic. La porta presenta dos batents de

*Detall de les
ferramentes de la porta*

mida irregular, el dret de longitud més gran, que es van reforçar amb quatre ferramentes horitzontals que n'ocupen tota l'amplada. Cada ferramenta consta d'una tira central que es divideix als extrems en dues espirals oposades; ha desaparegut una d'aquestes espirals, concretament la corresponent a la ferramenta inferior dreta. A la part central del conjunt hi ha un passador que ajuda a tancar l'entrada al temple i que s'acaba en forma de cap d'una mena de drac, on es poden distingir els forats del nas i els ulls. Finalment, a la part central

de la porta, entre els dos registres i sota un pany quadrat, hi ha dues grans anelles o tiradors circulars.

Text i fotos: MBC - Plànol: RCG

Bibliografia

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 107-108; PARASSOLS I PI, P., 1865, pp. 43-48.